

Regionalna strategija razvoja Timočke krajine za period 2011 – 2018. godine

RAZVOJ
TIMOČKE KRAJINE

Izradu Regionalne strategije razvoja Timočke krajine vodi:

RARIS – REGIONALNA AGENCIJA ZA RAZVOJ ISTOČNE SRBIJE

Stručni konsultant u procesu izrade strategije:

KARPATSKI INSTITUT ZA RAZVOJ, Košice, Slovačka

Regionalnu strategiju razvoja Timočke krajine je usvojila Skupština RARIS-a na sednici održanoj 26. maja 2011. godine u Zaječaru.

Regionalna strategija razvoja Timočke krajine je izrađena u okviru projekta: „Learning - Opportunities - Vision - Experiences for the Timok region“ („LOVE for the Timok region“), koji je podržala ODA – Official Development Assistance – Zvanična razvojna pomoć Vlade Republike Slovačke.

Sadržaj

UVOD	4
1 VIZIJA TIMOČKE KRAJINE	7
2 RAZVOJNA POLITIKA TIMOČKE KRAJINE	8
2.1 NARATIVNI OPIS PRIORITETA	10
2.1.1 Poljoprivreda i prerada hrane	10
2.1.2 Energetika zasnovana na obnovljivim izvorima energije.....	11
2.1.3 Turizam	12
2.1.4 Eksploatacija i prerada mineralnih sirovina	13
2.1.5 Pristupačnost i saobraćaj u regionu.....	14
2.1.6 Podrška preduzetništvu i investicijama	16
2.1.7 Životna sredina.....	17
2.1.8 Ljudski resursi u regionu	18
3 REGIONALNI PLAN RAZVOJA	20
A. POLJOPRIVREDA I PRERADA HRANE	20
B. ENERGETIKA ZASNOVANA NA OBNOVLJIVIM IZVORIMA.....	21
C. TURIZAM	22
D. EKSPLOATACIJA I PRERADA MINERALNIH SIROVINA	23
E. PRISTUPAČNOST I SAOBRAĆAJ U REGIONU	24
F. PODRŠKA PREDUZETNIŠTVU I INVESTICIJAMA	25
G. ŽIVOTNA SREDINA.....	26
H. LJUDSKI RESURSI U REGIONU	27
4 INDIKATIVNA LISTA PROJEKTNIH IDEJA	29
5 PRINCIPI IMPLEMENTACIJE	46

Uvod

Priprema Regionalne strategije razvoja Timočke krajine započela je kao deo šireg procesa koji ima za cilj da poboljša spremnost lokalne samouprave i pratećih stručnih institucija iz Timočke krajine za nove izazove u oblasti regionalnog razvoja u smislu primene novog Zakona o regionalnom razvoju, kao i procesa pristupanja Srbije Evropskoj Uniji.

Da bi se ovaj cilj postigao, pokrenute su aktivnosti usmerene na stvaranje uslova za definisanje zajedničkih prioriteta razvoja Timočke krajine i pripremu efikasnog pristupa realizaciji pravaca razvoja Timočke krajine.

Ovaj pristup proističe iz identifikovanih prioriteta regiona, a izgrađuje se na potrebi da se obezbedi dinamičan i efikasan razvoj regiona.

Ovaj razvojni dokument uzima u obzir trendove i prognoze razvoja regiona. On iskorišćava potencijal teritorije na najviši mogući način. Povezan je sa relevantnim planovima i strategijama na višim i nižim nivoima. On uzima u obzir ekonomske, socijalne i ekološke izazove koristeći integrativni pristup. Namere i ciljevi ovog dokumenta su jasno i konkretno iskazani. U sebi uključuje izvodljiv Regionalni plan razvoja i indikativnu listu projekata.

Regionalna strategija razvoja Timočke krajine teži da popuni postojeći jaz između republičkog i lokalnog nivoa planiranja razvoja. Lokalni nivo u Srbiji (uzimajući u obzir veličinu teritorije u nadležnosti lokalne samouprave i obim dostupnih sredstava) često nije u stanju da sprovede razvojne aktivnosti koje bi donele neku značajnu promenu. Timočka krajina se odlikuje takvim mogućnostima i problemima koji se jednim delom ne mogu rešavati na lokalnom nivou, t.j. bilo koje potencijalno rešenje na ovom nivou ne bi bilo potpuno efikasno, niti imalo puni efekat. Regionalna strategija razvoja će pre svega poslužiti kao snažan alat preko koga će se zalagati za interese Timočke krajine u predviđenom regionalnom razvojnom dokumentu koji će se uskoro raditi za Statistički region Istočna i Južna Srbija (NUTS II nivo).

Zbog toga Regionalna strategija razvoja Timočke krajine predstavlja solidnu osnovu za dalji razvoj našeg regiona.

Na osnovu iskustava iz razvijenih i zemalja u razvoju Regionalna strategija razvoja se priprema u slučaju da:

- lokalne vlasti osećaju potrebu da reše svoje lokalne probleme putem saradnje sa drugim lokalnim vlastima koje imaju isti (sličan) problem i na taj način regionalni plan se sastoji od lokalnih problema koji se javljaju u više opština. Ovaj pristup bi trebalo da ide preko lokalnih planova razvoja i identifikuje pitanja od zajedničkog interesa (npr. upravljanje otpadom, obrazovanje, podrška MSP, turizam, socijalna uključenost, itd.),

- postoje izazovi (problemi i mogućnosti) koji imaju „regionalni karakter“ (npr. poplave, infrastruktura, regionalni marketing, zaštita životne sredine, itd.) i ne mogu se rešiti na lokalnom nivou.

U ovom pristupu Regionalna strategija razvoja će imati četiri glavna značenja:

- Služiće kao dokument u 8 opština (kao i drugih subjekata koji su uključeni u proces njegove pripreme), izražavajući njihov stav o prioritetima i pravcima razvoja, kao i njihovu rešenost da zajednički nastave sa rešavanjem regionalnih problema.
- Služiće kao snažno sredstvo preko koga će se zalagati za interese Timočke krajine u budućem regionalnom planu razvoja na NUTS II nivou.
- Služiće RARIS-u i svim ostalim partnerima sa regiona kao baza za identifikaciju prioriternih mera i aktivnosti koje treba implementirati, odnosno projekta koje treba pripremiti.
- Sadašnji zakonski okvir pokazuje da nije realno obezbediti implementaciju regionalnih planova razvoja na nivou ispod NUTS II. Zato je potrebno identifikovati nekoliko prioriternih projekata koje je moguće pripremiti i u narednom periodu implementirati. Za implementaciju ovih projekata mogu se koristiti dostupna sredstva resornih Ministarstava, IPA i bilateralnih donatora. Odgovornost za ove projekte bi mogao da preuzme RARIS.

Postoje neke specifične činjenice koje se moraju uzeti u obzir u vezi sa Pripremom Regionalne strategije razvoja:

- Timočka krajina se sastoji od 2 okruga sa 8 opština. U šest opština su izrađene lokalne (ekonomske) razvojne strategije tokom 2009. godine. RARIS je podržao izradu tih 6 lokalnih strategija.
- Skupština RARIS-a je 2009. godine donela odluku da započne pripremu Regionalnog razvojnog plana za Timočku krajinu.
- U ovih šest opština, RARIS je takođe podržao osnivanje kancelarija za LER (lokalni ekonomski razvoj). One su osnovane tokom 2009. godine. Kancelarije za LER predvode proces opštinskog strateškog planiranja i one će biti jedne od glavnih partnera u regionalnom planiranju.
- Proces izrade Regionalnog prostornog plana za Timočku krajinu (svih 8 opština) je trenutno u toku. Izradu ovog prostornog plana predvodi Republička agencija za prostorno planiranje Republike Srbije. Lokalne samouprave i RARIS su imale aktivnu ulogu u izradi i direktno su učestvovala u ažuriranju planskih dokumenata koji se odnose na ove opštine ili region.
- Izradu Regionalne strategije razvoja je takođe pomogla Delegacija Evropske Unije u Republici Srbiji kroz Operativni grant odobren RARIS-u i kroz projekat RSEDP II.

U ovaj proces izrade su bile uključene sve relevantne zainteresovane strane, a pre svega opštine iz ovog regiona, biznis sektor i civilno društvo iz regiona, kao i relevantna ministarstva i druge državne institucije.

Regionalna strategija razvoja Timočke krajine se sastoji od sledećih elemenata:

- **Vizija Timočke krajine**, kojom je definisana jedna šira vizija
- **Razvojna politika Timočke krajine**, kojom su identifikovani razvojni prioriteti ove teritorije.
- **Regionalni Plan razvoja Timočke krajine**, kojim je određeno kako će ciljevi i prioriteti Regionalne strategije razvoja biti tretirani tokom perioda važenja Strategije.
- **Indikativna lista projektnih ideja**, koja predstavlja primere projekata za realizaciju svake od prioriternih mera
- **Principi implementacije**, koji objašnjavaju pristup implementaciji
- **Aneksi:**
  - Profil Timočke krajine,
  - Analize trenutnog stanja (SWOT analiza i analiza opravdanosti),
  - Metodologija,
  - Spisak članova Regionalne ekspertske grupe

1 Vizija Timočke krajine

Vizija regiona je željeno realno stanje u regionu posle 10 godina, na šta ljudi koji žive na ovom području mogu da budu ponosni i što ih motiviše da rade zajedno da se to ostvari.

Vizija Timočke krajine

Godine 2020. Timočka krajina je napredna i perspektivna teritorija unutar Evropske unije.

Dinamičan privredni rast, povećanje prihoda i broja novih radnih mesta su podstaknuti novim investicijama i inovativnim pristupima koji donose visoku dodatnu vrednost pretežno u sektoru MSP. Kvalitetna saobraćajna povezanost sa ostalim delovima Srbije i susednim zemljama podstiču društveno-ekonomski razvoj. Ovaj region postaje novi turistički centar za posetioce iz Srbije i inostranstva, kao i ekološka teritorija u kojoj se proizvode visoko kvalitetni proizvodi u poljoprivredi, energetskom sektoru, i eksploataciji i preradi mineralnih sirovina. Visoko obrazovani i kvalifikovani ljudi se mogu zaposliti na regionalnom tržištu rada. Razvoj Timočke krajine zasniva se na bliskoj saradnji i dijalogu između svih nivoa uprave, profesionalnih organizacija, obrazovnih institucija i privrednika.

Ojačana privreda Timočke krajine pomaže u stvaranju povoljnih uslova za rad, život i odmor.

2 Razvojna politika Timočke krajine

Razvojna politika Timočke krajine je zasnovana i izrađena u skladu sa mapiranjem trenutnog stanja – profilu Timočke krajine u odabranim oblastima (npr. privredi regiona, obrazovanju, infrastrukturi, zdravstvenoj zaštiti i socijalnim službama, zaštiti životne sredine...). Nakon toga su domaći i strani stručnjaci, na osnovu svojih stručnih mišljenja, podataka iz profila i analitičkih materijala (kojima su ocenjeni potencijali, održivost životne sredine, očekivane koristi, evropski trendovi), formulisali opšti cilj i set strateških razvojnih prioriteta i među-sektorskih/horizontalnih prioriteta sa odgovarajućim ciljevima. Oni predstavljaju elemente kojima se bolje upravlja na regionalnom nivou i u isto vreme predstavljaju oblasti u kojima bi državne vlasti (bilo republička Vlada ili opštine) mogle da pruže pomoć.

Strateški razvojni prioriteti predstavljaju oblasti ekonomskog karaktera koji imaju perspektivu da donesu nova radna mesta i prihod u region. Da bi se suzio/konkretizovao tematski fokus svakog strateškog prioriteta razvoja, identifikovani su pravci razvoja sa najvećim potencijalom.

Među-sektorski/horizontalni prioriteti predstavljaju osnovne faktore uticaja i od vitalnog su značaja za sve strateške razvojne prioritete.

Svaka od ovih prioritetnih oblasti razvoja je morala da ispuni sledeće kriterijume:

- ❖ Dati prioritet/pravac se efikasnije sprovodi/operacionalizuje na regionalnom u odnosu na opštinski nivo.
- ❖ To je zajednički problem ili prilika za:
  - značajan broj opština i/ili
  - značajan deo teritorije Timočke krajine i/ili
  - značajan broj stanovnika ovog regiona.
- ❖ Područje ima jedinstvene uslove/potencijale u okviru regiona za prioritetni razvoj.
- ❖ Odlikuje se povoljnim/nepovoljnim razvojnim kretanjima (u poslednjih 3-5 godina) koji utiču na region.
- ❖ Bavljenje datim prioritetima je preduslov za sprovođenje ostalih regionalnih razvojnih prioriteta.
- ❖ Postoji realna mogućnost za finansiranje sprovođenja prioriteta.
- ❖ Bavljenje prioritetima je urgentno.

Regionalna strategija razvoja Timočke krajine definiše **glavni cilj** kao:

Jačanje regionalne ekonomije Timočke krajine – donošenje prihoda i radnih mesta u region

Regionalna strategija razvoja Timočke krajine će postići opšti cilj kroz sledeće prioritetne oblasti razvoja:

- ❖ Strateški razvojni prioriteti:
  - poljoprivreda i prerada hrane,
  - energetika zasnovana na obnovljivim izvorima energije,
  - turizam,
  - eksploatacija i prerada mineralnih sirovina

- ❖ Međusektorski/horizontalni prioriteti:
  - Pristupačnost i saobraćaj u regionu
  - Podrška preduzetništvu i investicijama
  - Ljudski resursi u regionu
  - Životna sredina

Opšti cilj: Jačanje regionalne ekonomije Timočke krajine - donošenje prihoda i novih radnih mesta u regionu.	
Strateški prioriteti razvoja	Poljoprivreda i prerada hrane
	Energetika zasnovana na obnovljivim izvorima energije
	Turizam
	Eksploatacija i prerada mineralnih sirovina
Međusektorski / horizontalni prioriteti	Pristupačnost i saobraćaj u regionu
	Podrška preduzetništvu i investicijama
	Ljudski resursi u regionu
	Životna sredina

Kako bi se opravdali/dokazali izabrani Strateški razvojni prioriteti (SRP) i identifikovali Pravci razvoja (PR), detaljnije smo razradili svaki Strateški razvojni prioritet.

Strateški razvojni prioriteti:

Poljoprivreda i prerada hrane	Energetika zasnovana na obnovljivim izvorima energije	Turizam	Eksploatacija i prerada mineralnih sirovina
Razvojni pravci			
<ul style="list-style-type: none"> • voćarstvo i vinogradarstvo • prerada hrane • organska proizvodnja • ratarstvo • stočarstvo 	<ul style="list-style-type: none"> • geotermalna energija • bio energija • solarna energija • energija vetra • hidroenergija 	<ul style="list-style-type: none"> • kulturni turizam • zdravstveni (banjski) turizam • planinski turizam • nautički turizam • seoski turizam • specijalizovani oblici turizma (lovni, speleološki...) 	<ul style="list-style-type: none"> • eksploatacija i prerada metaličnih mineralnih sirovina • eksploatacija nemetala • eksploatacija uglja
Ciljevi			
Povećati konkurentnost poljoprivrednog sektora u Timočkoj krajini.	Povećati udeo energije proizvedene iz lokalnih obnovljivih izvora u Timočkoj krajini.	Povećati konkurentnost Timočke krajine kao turističke destinacije.	Povećati efektivnost i efikasnost eksploatacije i prerade mineralnih sirovina.

Među-sektorski / horizontalni prioriteti:

Pristupačnost i saobraćaj u regionu	Podrška preduzetništvu i investicijama	Životna sredina	Ljudski resursi u regionu
Ciljevi			
Povećati nivo pristupačnosti izvan i unutar Timočke krajine.	Povećati konkurentnost preduzetnika iz Timočke krajine putem poboljšanja okruženja za podršku preduzetnicima u Timočkoj krajini.	Poboljšati kvalitet i povećati zaštitu životne sredine.	Poboljšati mogućnost zaposlenja i zaposlenost na nivou regiona.

2.1 Narativni opis prioriteta

2.1.1 Poljoprivreda i prerada hrane

Timočka krajina ima dugu tradiciju u bavljenju poljoprivrednim aktivnostima koja je proistekla iz povoljnih prirodnih uslova: polovina teritorije je pod poljoprivrednim zemljištem visokog kvaliteta plodnosti. Odgovarajuća nadmorska visina, u opsegu od 200-350 metara, je u nižim predelima naročito pogodna za uzgajanje vinove loze a u višim predelima ovaj predeo karakteriše dovoljan broj sunčanih dana i odgovarajuće prosečne temperature za bavljenje voćarstvom. Ravničarska područja, pogodna za intenzivnu ratarsko-povrarsku proizvodnju su relativno skromno zastupljena plodnim zemljištima Ključa i Negotinske nizije.

Značaj poljoprivrede – kao glavne privredne grane u Timočkoj krajini – je prikazan činjenicom da je sadašnji udeo poljoprivrede u prihodu regiona skoro 44% u odnosu na republički udeo od svega 17%. Apsolutno dominantan deo poljoprivrednog zemljišta (81%), naročito obradivog zemljišta (94%) u Timočkoj krajini je u privatnom vlasništvu porodičnih gazdinstava. Prema podacima Popisa 2002, 40.986 domaćinstava (41,7% od ukupnog broja domaćinstava) poseduje poljoprivredno gazdinstvo, što predstavlja 93,1% od ukupnog broja aktivnog poljoprivrednog stanovništva. Preostali deo zaposlenih poljoprivrednih stručnjaka i radnika većim delom stanuju u gradskim naseljima.

Osnovni poljoprivredni potencijal Timočke krajine je prvenstveno zasnovan na: **proizvodnji grožđa i voća**, koja je locirana uglavnom u području Dunava i Timoka, između opština Kladovo i Negotin i oko opštine Knjaževac. Ova proizvodnja ima dugu tradiciju u Timočkoj krajini, a takođe je priznata i izvan ovog regiona. Planirano povećanje poljoprivredne proizvodnje će zahtevati razvoj **prerade hrane** sa različitim, već aktivnim, kapacitetima za preradu hrane i dostupnim braunfield lokacijama za nove kapacitete. Kao rezultat ovoga, novi preduzetnici bi mogli da uđu u lanac proizvodnje, a stvorena dodata vrednost gotovih proizvoda će ostati u regionu. Već pomenute prirodne karakteristike stvaraju preduslove i za **organsku proizvodnju**, koja je, prema OEBS-u, najbrže rastući poljoprivredni sektor, sa predviđenim godišnjim rastom između 15-30%. U najplodnije delove regiona bi se mogla uvesti **ratarska proizvodnja** (žitarica, povrća, krmnog bilja i delom proizvodnja industrijskog bilja) da bi se uglavnom zadovoljile lokalne potrebe i podržala **stočarska proizvodnja**.

Na osnovu ovih činjenica, u Regionalnoj Strategiji razvoja Timočke krajine je identifikovano 5 pravaca razvoja u okviru ovog strateškog prioriteta razvoja, od kojih tri kao prva kategorija: **voćarstvo i vinogradarstvo, prerada hrane i organska proizvodnja** i dve kao druga kategorija: **ratarstvo i stočarstvo**.

Međutim, potencijal za razvoj poljoprivrede se suočava sa nekoliko prepreka i izazova. Zastarela mehanizacija i tehnologije, metodi proizvodnje su staromodni (npr. neadekvatno korišćenje đubriva i tehnika kultivacije su glavni razlog zašto je količina proizvedenih prinosa znatno manja u poređenju sa zapadnom Evropom). Poljoprivredni proizvođači nisu upoznati sa najnovijim trendovima u procedurama upravljanja i proizvodnje, a njihova međusobna saradnja je nedovoljna. Posledice ovih prepreka su loši ekonomski rezultati u poljoprivredi, što dovodi do nedovoljne konkurentnosti na regionalnom, nacionalnom i međunarodnom tržištu. Rešavanjem ovih problema, region će dodatno povećati prihod lokalnih poljoprivrednih proizvođača, nova radna mesta će biti otvorena, a nivo prodaje regionalnih poljoprivrednih proizvoda će porasti.

2.1.2 Energetika zasnovana na obnovljivim izvorima energije

Obnovljivi izvori energije su nesumnjivo jedna od tema o kojima se najviše razgovaralo na globalnom nivou. Uzimajući u obzir energetska bezbednost i stabilnost, trenutni trend na svim nivoima (npr. EVROPA 2020 - Evropska strategija za pametan, održiv i sveobuhvatan razvoj, PERSPEKTIVE ENERGETSKE TEHNOLOGIJE 2010, koje je izradila Međunarodna agencija za energiju, ili Energetski izazovi za postizanje milenijumskih razvojnih ciljeva, koji su pripremile UN) je da se poveća udeo obnovljivih izvora u ukupnoj proizvodnji energije.

U Timočkoj krajini preovlađuje korišćenje neobnovljivih izvora za proizvodnju energije. Na osnovu parcijalnih elektroenergetskih bilansa (bez potrošnje tečnih goriva za potrebe saobraćaja i poljoprivrede) čvrsta goriva, kao što je ugalj, se najviše koriste u Timočkoj krajini. Najveći potrošači (75%) su industrija (hemijskih proizvoda Prahovo i Rudarsko-topioničarski kompleks u Boru).

U odnosu na trenutno dostupne obnovljive resurse u Timočkoj krajini, **hidroenergija** je jedini značajno korišćeni obnovljivi izvor energije. Hidroelektrane Đerdap 1 i Đerdap 2 (ukupne instalisane snage 1026 MW i 270 MW), su najveći proizvođači hidroelektrične energije u Srbiji. Godine 2007. ove hidroelektrane su proizvele 17% od ukupne električne energije, odnosno 67% hidro-električne energije proizvedene u Srbiji. Ukupan potencijal Timočke krajine za postavljanje malih hidroelektrana varira između 5 i 20 MW po opštini, što je, osim u Zapadnoj Srbiji, najveći potencijal u celoj Srbiji.

Hidroenergetski potencijal nije u potpunosti proučen, ali je značajan, njegova upotreba je jeftina i ne proizvodi direktan otpad. Prema „Katastru malih hidroelektrana u Srbiji“, 70 lokacija je identifikovano u Timočkoj krajini.

Osim toga, u Timočkoj krajini postoji značajan potencijal za korišćenje drugih oblika obnovljivih izvora energije:

Geotermalna energija – geotermalne vode u regionu se uglavnom koriste u banjama za kupatila, dok druge primene, kao što su, na primer korišćenje geotermalne energije putem toplotne pumpe za potrebe grejanja, nisu u širokoj upotrebi. Postoji nekoliko izvora termomineralnih voda u regionu, kod Bora, Zaječara, Sokobanje i Knjaževca, različitih količina i temperature.

Energija biomase – korišćenje bioenergije je bilo sporadično u poslednjih nekoliko godina, iako se situacija menja u velikim poljoprivrednim oblastima u Vojvodini. U Timočkoj krajini ne postoji organizovano korišćenje energije biomase, iako postoji veliki potencijal za eventualni izvor biomase iz poljoprivredne i šumarske proizvodnje. Najveći proizvođač drvnog peleta u Srbiji se nalazi u Boljevcu, sa proizvodnjom peleta u iznosu od oko 1.200 tona mesečno. Takođe, često se koristi ogrevno drvo za grejanje kuća.

Solarna energija – u regionu još uvek nema izgrađenih solarnih parkova, kao ni u radijusu od 150 km. Prosečna sunčeva energija (mereno na horizontalnom nivou), na dnevnom nivou iznosi 1,4-1,5 kWh/m² tokom cele godine.

Energija vetra – nema instaliranih vetrogeneratora u radijusu od 150 km. U regionu postoji potencijal za instaliranje vetrogeneratora. Prosečna energija vetra u regionu, mereno na nadmorskoj visini od 150m, kreće se od 150 do 375 kWh/m² zimi i oko 75 kWh/m² tokom leta, što aproksimativno odgovara prosečnoj godišnjoj brzini vetra od oko 6 m/s zimi i prosečnoj godišnjoj brzini vetra oko 4 m/s u letnjem periodu. Postoje aktivnosti stranih investitora da se izgrade vetrogeneratori ukupne instalirane snage oko 100 MW u opštini Boljevac. Jedna od ispitanih lokacija ne kojima su vršena merenja je planina Popadija na teritoriji opštine Negotin, sa raspoloživim kapacitetom od oko 45 MW.

Međutim, potencijalnim proizvođačima i distributerima energije koja potiče od obnovljivih izvora nedostaje podsticajno okruženje – analize, studije izvodljivosti, ekspertize, administrativna i upravljačka podrška. Takođe, prethodna ispitivanja kapaciteta i infrastrukture – na primer, tehnička opremljenost, objekti, lokacije ... još uvek nije spremna.

U Regionalnoj strategiji razvoja je identifikovano pet pravaca razvoja, od kojih su prioriteti prve kategorije: **geotermalna energija i energija biomase** a prioriteti druge kategorije su: **solarna energija, energija vetra i hidroenergija**.

Očekivane koristi od energetike na bazi obnovljivih resursa su: ekološki čistija proizvodnja energije; stvaranje novih radnih mesta u proizvodnji energije na bazi obnovljivih izvora energije; snažno jačanje ruralnog razvoja, usled dobijanja dodatnih prihoda poljoprivrednika prilikom proizvodnje i plasmana električne energije; davanje doprinosa lokalnoj i regionalnoj spremnosti u vanrednim situacijama kroz energetske nezavisnost – mikro kombinovani toplotni i električni uređaji koji rade na biogas donose delimičnu nezavisnost od centralizovanih uređaja za grejanje i električnu energiju; povećanje tehničkog znanja u zajednicama – razvoj znanja i veština i usluga.

2.1.3 Turizam

Područje Timočke krajine je deo centralne i istočne turističke zone (prema Prostornom planu Republike Srbije). Zaječarski i Borski okruzi poseduju dobre prirodne potencijale, na primer Stara planina, Kučajske planine, Zlotska klisura i pećine, kanjon Lazareve reke, Borsko jezero, Crni Vrh. Još jedan pozitivan faktor za razvoj različitih vidova turizma predstavlja pogodna lokacija između Republike Rumunije na severoistoku i Republike Bugarske na istoku, sa jakim gravitacionim centrima (Beograd, Niš, Sofija, Vidin) u okruženju. Tu je i povoljna veza sa Koridorom VII (Dunav) i relativno pristupačan Koridor X (Salzburg - Ljubljana - Zagreb - Beograd - Niš - Skoplje - Veles - Solun) i Koridorom IV (Dresden/Nirnberg - Prag - Beč - Bratislava - Đer - Budimpešta - Arad - Bukurešt - Konstanca/Krajova - Sofija - Solun/Plovdiv - Istanbul).

Turistički potencijali Regiona su neravnomerno razvijeni. Od relativno razvijenih – Sokobanja, arheološka nalazišta „Feliks Romulijana“ i Lepenski Vir, Park prirode Stara planina (Babin zub), Nacionalni park Đerdap, Gamzigradska banja, Brestovačka banja, do nedovoljno razvijenih - gradovi Zaječar i Bor i ostali opštinski centri, sa preko 50 kulturno-umetničkih i sportskih manifestacija, prirodnih i kulturno-istorijskih znamenitosti, lovišta, turističkih mesta u susedstvu i počecima seoskog turizma u malom broju okolnih sela. Postojeća turistička i rekreativna ponuda cele Timočke krajine nije dovoljno prepoznata i razvijena. Organizacija i međusobna povezanost opština u regionu, kao i sa susednim opštinama u Srbiji, Bugarskoj i Rumuniji je neadekvatna.

Uzimajući u obzir ove činjenice, a na osnovu Regionalne strategije razvoja, šest pravaca razvoja je identifikovano u okviru ovog Strateškog razvojnog prioriteta.

Tri od njih su prve kategorije: **kulturni turizam**, zato što u Timočkoj krajini postoji veliki broj kulturnih spomenika, arheoloških nalazišta, istorijskih spomenika i prirodnih područja. **Zdravstveni (banjski) turizam**, zato što postoji duga tradicija u ovoj vrsti turizma (duža od 170 godina), i postoji veliki potencijal u postojećim hidrotermalnim izvorima, koji se koriste u razne terapijske svrhe. **Planinski turizam**, zbog terena Stare planine sa najvišim planinskim vrhom u Srbiji (Midžor, 2.169 m), koji je pogodan za planinarenje i skijanje (ima najveći broj snežnih dana godišnje u Srbiji).

Kao prioriteta druge kategorije su identifikovani: **nautički turizam**, jer u delu Dunava koji protiče Timočkom krajinom postoje atraktivni delovi, kao što je Donji Milanovac, gde je Dunav najširi u svom donjem toku i pruža najbolje uslove za jedrenje (Prvenstvo Balkana u jedrenju se često tamo održava). Đerdapska klisura je posebno atraktivna, gde je Dunav najdublji u čitavom svom toku. **Seoski turizam**, zato što u regionu i dalje postoje očuvana autentična ruralna područja sa tradicionalnim seoskim životom, uključujući i jedinstvene vinske podruma u Rajcu, Rogljevu i Smedovcu. Na jednom mestu je koncentrisano više od 100 vinskih podruma u karakterističnom stilu narodnog graditeljstva. **Specijalizovani oblici turizma**, kao što je lovni turizam i speleologija, zbog toga što se jedno od najboljih lovišta u Srbiji (Dubašnica) nalazi na teritoriji opštine Bor, a u ovoj oblasti se nalaze i tri veoma atraktivne pećine, koje se smatraju najlepšim i najdužim u Srbiji.

Trenutno stanje turističke infrastrukture može se opisati kao nezadovoljavajuće. Nedovoljna ulaganja i nedostatak modernizacije prouzrokovali su neprivlačnost turističkih objekata (uključujući i gradska jezgra), uključujući i smeštajne kapacitete. U stvari, njihova prosečna popunjenost mereno prema zauzetosti kreveta na godišnjem nivou iznosi oko 25% od pune popunjenosti svih postojećih kapaciteta. Pored toga, kvalitet samih proizvoda i povezanih usluga nije u većini slučajeva na željenom nivou, a takođe nisu dovoljno komercijalizovani na domaćem i stranim tržištima.

Razvoj turizma kao Strateškog razvojnog prioriteta u okviru Regionalnog plana razvoja biće zasnovan na dva elementa: 1. prilagodljivost, u cilju održavanja dugoročne profitabilnosti, kontinuiranim prilagođavanjem konkurentnom okruženju i potrebama turista i unapređenjem atraktivnosti i originalnosti destinacije, 2. održivost, kao sposobnost da se postigne i održivi profitabilnost sa minimalnim negativnim uticajima na društvo i životnu sredinu.

2.1.4 Eksploatacija i prerada mineralnih sirovina

Eksploatacija i prerada mineralnih sirovina u Timočkoj krajini ima višedecenijsku tradiciju (više od 100 godina). Danas postoje značajne rezerve mineralnih sirovina. Među njima najveći značaj imaju ležišta bakra i zlata, ali su prisutna ležišta i brojne pojave ruda drugih metala, kao što su olovo, cink i dr. Dalja prerada metala i koncentrata bakra se vrši u metalurškom kompleksu u Boru. U regionu su takođe brojna ležišta i pojave različitih nemetala: glina, kvarcnog peska, dolomita, kvarcita, barita, bentonita, kao i veliki broj

koncentracija različitog ekonomskog značaja građevinsko-tehničkog i arhitektonsko-građevinskog kamena (gabro, krečnjaci, peščari, bigar, andeziti, sijeniti i dr.). Ovde su takođe prisutna i ležišta uglja (kamenog, mrkog, lignita) i potencijalno urana. Skorašnja istraživanja rezervi pokazuju da je nivo dugoročnog potencijala proizvodnih kapaciteta čak i veći od sadašnjeg. Neophodnost bavljenja ovim prioritetima na regionalnom nivou takođe opravdava činjenica da se mineralne sirovine, a time i rudnici, geografski nalaze u područjima koja se ne moraju preklapati sa administrativnim granicama opština.

Značaj ovog sektora se može dokazati preko nekoliko društveno-ekonomskih pokazatelja. Godine 2008. od ukupnog broja zaposlenih u ovom sektoru u Republici Srbiji, 18,8% bilo je iz Timočke krajine (2001. godine, 25,2%). Proizvodnja bakra je zastupljena sa 65,53% u ukupnom izvozu Timočke krajine. Cene metala, u poređenju sa 2002. godinom su pet puta veće, a zahtevi tržišta za svim mineralnim sirovinama su generalno povećani.

U tom smislu Regionalna strategija razvoja je identifikovala u okviru ovog Strateškog razvojnog prioriteta tri pravca razvoja: **eksploatacija i prerada metaličnih mineralnih sirovina; eksploatacija nemetalčnih minerala** (kao prvu kategoriju) i **eksploataciju uglja** (kao drugu kategoriju).

Uprkos raspoloživosti resursa, rudarstvo u Srbiji je bilo u stagnaciji u poslednjih decenija. Tokom ovog perioda, nedostatak sredstava za investiranje i dalji razvoj je izazvalo tehnološko zaostajanje za novim tehnologijama, nedostatak i nedovoljan angažman stručnog osoblja i nedovoljnu kontrolu inspeksijskih organa. Kao rezultat toga, proizvodnja je postala neefektivna i neefikasna, npr. troškovi proizvodnje za jednu tonu bakra su kontinuirano rasli, što je dovelo do toga da je jedan deo rudnika morao da prekine sa proizvodnjom (do 2000. godine). Zastarelost pogona, opreme i tehnologije, takođe je izazvao visok stepen degradacije životne sredine, što je stvorilo izvesnu vrstu otpora kod lokalne zajednice prema ovoj industriji. Međutim, ekonomski faktori ne predstavljaju jedinu prepreku za razvoj ove industrije. Ovde takođe nedostaju nacionalna i regionalna dugoročna politika i strategija eksploatacije i prerade mineralnih sirovina, a zakonski okvir (zakoni, standardi, propisi) moraju da se prilagode Evropskom zakonodavstvu i aktuelnim trendovima.

Od 2000. godine je pokrenuta konsolidacija rudarskog sektora povećanjem interesovanja stranih i domaćih investitora za privatizaciju i ulaganje u mineralno sirovinski kompleks Srbije, sa posebnim osvrtom na Timočku krajinu. I pored toga, kompletna transformacija ovog sektora bi se mogla postići zahvaljujući njegovoj složenosti i kapitalnoj intenzivnosti samo zajedničkim i koordiniranim delovanjem ključnih aktera: Vlade Republike Srbije, nadležnih ministarstava za rudarstvo, energetiku, životne sredinu, i prostorno planiranje, Agencije za privatizaciju, Agencije za strana ulaganja i promociju izvoza, Fonda za razvoj, Javnog preduzeća za podzemnu eksploataciju uglja, Regionalne privredne komore, Regionalne agencije za razvoj istočne Srbije, opština i banaka.

2.1.5 Pristupačnost i saobraćaj u regionu

Pristupačnost, u smislu transporta, se odnosi na mogućnost da se stigne do željenih destinacija, robe i usluga, odnosno centara aktivnosti i nalazišta prirodnih resursa. Poboljšanje pristupačnosti je krajnji cilj saobraćaja i transporta.

Ponekad je saobraćaj, odnosno transport, cilj sam po sebi, naročito u turizmu (npr. krstarenja, vožnja istorijskim vozovima, jahanje, trčanje). Čak i takva, turistička putovanja

uglavnom imaju neku destinaciju, kao što su odmaralište ili kamp. Mobilnost, odnosno saobraćaj, predstavlja fizičko kretanje, čiji kvalitet zavisi od stanja osnovne saobraćajne infrastrukture - puteva, pruga, luka, aerodroma.

Naselja u Timočkoj krajini su povezana mrežom putnih saobraćajnica, a teritorija Timočke Krajine je povezana i sa ostalim delovima Srbije mrežom puteva različitih kategorija. Putna mreža Timočke krajine se sastoji od: 418 km državnih puteva 1. kategorije i 816 km puteva 2. kategorije (ne postoje autoputevi). Lokalni putevi su u dužini od 1.386 km, ali je samo 53% ovih puteva asfaltirano, ostali su zemljani ili makadamski. Na teritoriji Timočke krajine je i 22 tunela, ali su samo dva od njih, na putu E761, Strmen i Grza, osvetljeni. Saobraćajno opterećenje na mreži javnih puteva se povećalo u poslednjih nekoliko godina po prosečnoj godišnjoj stopi od 2,29% (deonica Zvezdan-Lubnička raskrsnica na magistralnom putu M-5) do 6,37% (deonica Sokobanja-Svrljig, na regionalnom putu R-121). Samo je na delu regionalnog puta R-105 Žagubica-Borsko jezero zabeležen pad po godišnjoj stopi od 1,46%.

Gustina putne mreže u Timočkoj krajini je iznad republičkog proseka, čime je dostupnost naselja veća od republičkog proseka. Međutim, putna mreža prve kategorije još uvek nije adekvatna, odnosno ne odgovara modernim standardima, transportnim sredstvima i većim računskim brzinama.

Javni autobuski prevoz putnika funkcioniše, ali ne može biti ocenjen kao zadovoljavajući, naročito u pogledu mreže lokalnih putničkih linija. Pokazatelji koji se odnose na oba regionalna centra, Bor i Zaječar, označavaju primetno zaostajanje linijskog prevoza putnika u poređenju na centralnom Srbijom. Iako svi gradovi u Timočkoj krajini imaju autobuske stanice koje se nalaze u centru grada, autobuski prevoz je loše organizovan i mali je broj putnika. U Timočkoj krajini ima najviše 10 autoprevoznika koji prevoze putnike iz istočne Srbije do Niša i Beograda i nazad.

U odnosu na ukupno 3.808 kilometara **pruga** u Srbiji (2008), istočna Srbija ima samo 240 kilometara pruga standardne širine koloseka, što predstavlja udeo od 6,3% u ukupnoj dužini železničkih pruga u Srbiji (Timočka krajina zauzima 8,07% teritorije Srbije). Iako u Srbiji postoji 1.196 kilometara elektrificiranih pruga (2008), u Timočkoj krajini ih nema. Na nepovoljno tehničko stanje pruga u Timočkoj krajini ukazuje dozvoljena brzina vožnje između 40km i 80km na sat. U toku 2008. godine je prevezena značajna količina roba i ljudi (oko 600.000 tona i 456.000 putnika). Najveći utovar je ostvaren u stanici "Prahovo pristanište" Prahovo Pristanište (106.000 tona), a najveći istovar je ostvaren u stanici "Bor" (173.000 tona). Zbog planirane izgradnje veze luke „Prahovo“ sa Republikom Rumunijom preko brane Đerdap 2 u budućnosti, železnice u Timočkom regionu bi bile prepoznate kao železnice od međunarodnog značaja i moraće da ispune zahteve Evropske Unije (naročito u pogledu efikasnosti u radu, kvaliteta saobraćajnih usluga i upravljanja infrastrukturom). Trenutno je glavna prepreka za dalji razvoj železničkog saobraćaja loše stanje odgovarajuće infrastrukture. Ona neadekvatno produžuje vreme putovanja i time smanjuje broj putnika, što dovodi to toga da ova vrsta saobraćaja ne bude profitabilna.

Prema klasifikaciji Evropske ekonomske komisije (EEK) u Timočkoj krajini, Dunav spada u jedan od **plovnih puteva** velikog gabarita, u najvišu kategoriju klase VII. Zbog toga Dunav predstavlja najveći potencijal za razvoj Timočke krajine. Dunav je plovni celim svojim tokom kroz Srbiju, u dužini od 588 km i predstavlja deo plovnog puta od Roterdama do Suline, u ukupnoj dužini od 3.505 km i koji se može povezati sa plovnim putevima u Francuskoj, Belgiji i Holandiji, a kroz kanal u Nemačkoj takođe i sa drugim regionima zapadne Evrope. Na ovaj način je Srbija povezana sa velikim industrijskim centrima Zapadne Evrope. Poslednja luka na Dunavu u Srbiji, luka „Prahovo“, nalazi se u Timočkoj krajini, 4 kilometra

nizvodno hidroelektrane Đerdap 2 i povezana je sa ostalim delovima Srbije železnicom i putevima. Ovo je luka takozvanog bazenskog tipa. Prosečni dnevni kapacitet je 12.000 t sa istovremenom obradom 7 plovila. Luka raspolaže sa tri paralelna koloseka ukupne dužine 971 m, što daje mogućnost istovremene obrade 160 vagona. Međutim, tehnička opremljenost i prateća infrastruktura luke Prahovo su u veoma lošem stanju.

Za potrebe **avio saobraćaja** u regionu, postoji samo potencijal u aerodromu „Bor“. Naime, postojeća osnovna infrastruktura ovog aerodroma (jedna poletno-sletna staza, dužine 1086x30 metara, aerodromska zgrada sa tornjem i hangarom, terminal i parking za 8 manjih aviona sa heliodromom), nakon adekvatne modernizacije može biti iskorišćena za turizam, sportske i rekreativne potrebe, kao i za održavanje malih vazduhoplova i školskih aktivnosti.

2.1.6 Podrška preduzetništvu i investicijama

Tokom 1990-ih godina, Srbija je bila izložena ratovima i ekonomskim sankcijama. Političke promene od 2000. godine su položile temelj za raskid sa prethodnom decenijom ekonomskog pada. Srbija je povratila makroekonomsku stabilnost. Stvarni rast bruto domaćeg proizvoda (BDP) je u proseku iznosio 6,3 odsto godišnje u periodu od 2004. do 2008. godine. Rast je bio podstaknut velikom potražnjom povezanom sa značajnom ekspanzijom kredita, ali i brzim rastom izvoza. Osim toga, SDI su od 2005. godine beležile stalni rast, u proseku su iznosile 7,2 odsto BDP-a i najveću vrednost su imale 2006. godine, kada je nivo SDI u svetu takođe beležio rekordni rast, (najveći posle 2001). Takođe je došlo do nekih poboljšanja u poslovnom okruženju, pojavom novih preduzetnika koji su mogli da koriste pomoć i podršku Nacionalne agencije za regionalni razvoj, Biznis inkubator centara, Regionalne privredne komore i Regionalne agencije za razvoj istočne Srbije.

Ipak, dalje reforme u cilju jačanja okruženja za održivi rast predvođen privatnim sektorom, uključujući i nastavak strukturnih reformi i privatizacije, će biti od vitalnog značaja da se osigura da životni standard prati trend rasta kao u zemljama Evrope, pre svih u EU.

Dve hiljade devete godine, nakon početka globalne finansijske krize, srpska privreda je ušla u recesiju; podaci za prvu polovinu 2010. godine ukazuju na skroman oporavak. Pad stvarnog BDP-a u 2009. godini je bio 3 odsto, što je bolje nego u većini ostalih zemalja regiona. Međutim, kriza je uzela veliki danak radnim mestima. Od početka krize, izgubljeno je više od 400.000 radnih mesta. Stopa nezaposlenosti, koja je postojano opadala pre krize, skočila je sa 14% u aprilu 2008. godine na 19% u aprilu 2010. godine. Završetak privatizacije je pogoršao situaciju sa viškom zaposlenih, pošto se kraj perioda u kome su novi vlasnici morali da zadrže radnu snagu poklopio sa početkom krize. Kao posledica ove krize, trend pada u stopi siromaštva je takođe obrnut. U stvari, siromaštvo se sada povećava već drugu godinu zaredom, od 6,1 odsto u 2008. godini na 6,9 odsto u 2009. godini, sve do 8,8 odsto u 2010. godini.

Ovi negativni uticaji se multipliciraju u socijalno i ekonomski ugroženim regionima kojima je potrebno više napora i podrške da se prevaziđu ovi izazovi nego što je to slučaj u jakim centrima (u državi kao što je Srbija to je obično glavni grad i njegova zona gravitacije). U tom smislu treba stimulisati preduzetnike i investitore u Timočkoj krajini.

Jedan od glavnih faktora koji uzrokuje ekonomsko zaostajanje Timočke krajine je, u stvari, njena sopstvena ekonomska struktura, koju karakteriše dominacija:

1. *kapital-intenzivnih primarnih industrijskih sektora*: proizvodnje i prerade bakarnih ruda, proizvodnje nemetala, proizvodnje električne energije, uglja i građevinskog materijala i
2. *sekundarnih industrijskih prerađivačkih sektora*: prehrambene industrije, mašinske industrije, obrade metala, proizvodnje plastičnih proizvoda, hemijske industrije, proizvodnje abraziva, tekstila, obrade kože, drveno-prerađivačke industrije.

Ovaj pretežno industrijski karakter regiona, pored svojih nedostataka (kao što su tehnološka zastarelost infrastrukture ili neefikasnost u korišćenju materijalnih inputa) je takođe usporio razvoj tercijarnog sektora usluga (npr. trgovine, saobraćaja, turizma, prehrambene industrije, itd.) i kvartarnog sektora – dela privrede zasnovanog na znanju. Ove činjenice su prikazane nedostatkom inovacijskih elemenata koje koriste sadašnji preduzetnici sa sedištem u Timočkoj krajini, gde je postignuto samo 56% stope nacionalnog proseka investicija u istraživanja i razvoj (podaci do novembra 2008. godine). Iznos investicija po stanovniku je samo 28% od nacionalnog proseka (podaci do novembra 2008. godine). Takođe, instrumente za podršku preduzetnicima treba prilagoditi njihovim trenutnim potrebama, sa naglaskom na žene i mlade preduzetnike. Saradnja između privrednika u regionu je zanemarljiva i uglavnom postoji samo u deklarativnom obliku. Regionalni industrijski klasteri su nerazvijeni, tako da je saradnja između velikih kompanija i malih i srednjih preduzeća ograničena. Dugoročno planiranje gotovo da i ne postoji u sektoru MSP. Prisutna je neusklađenost u sadržaju školskih planova i programa i profila maturanata sa zahtevima tržišta rada. Zbog toga ljudi ne mogu da pronađu posao, a stopa nezaposlenosti trenutno iznosi 25%, što je više nego nacionalni prosek od 19% (podaci do aprila 2010. godine).

Ovo su osnovni faktori zašto je Timočka krajina pogođena ekonomskom stagnacijom, koja se ogleda u smanjenim investicionim aktivnostima i sporom procesu restrukturiranja privrede. Stoga su očekivane koristi od ovog prioritetnog međusektorskog razvoja: povećanje konkurentnosti lokalnih privrednika na regionalnom, republičkom i inostranim tržištima, stvaranje novih, atraktivnih i stabilnih radnih mesta (to će pomoći da se kvalifikovani ljudi zadrže u regionu), povećanje atraktivnosti regiona za potencijalne i nove preduzetnike i investitore.

2.1.7 Životna sredina

Stanje životne sredine u Timočkoj krajini se može označiti kao heterogeno. Nacionalni park „Đerdap“ i Park prirode „Stara Planina“, kao i druga zaštićena područja netaknute prirode predstavljaju ponos regiona. S druge strane, teško su devastirana područja oko opština Bor i Majdanpek izazvane eksploatacijom mineralnih sirovina i jalovištima industrijskih postrojenja.

Postoji nekoliko faktora koji utiču na stanje životne sredine. Jedan od njih je upravljanje otpadom. Odsustvo kompleksnog regionalnog sistema za upravljanje otpadom predstavlja jedan od najvećih izazova za region. Trenutno se različite vrste otpada (komunalnog čvrstog otpada, industrijskog, opasnog...) odlažu na nezaštićenim divljim deponijama, koje ne ispunjavaju osnovne sigurnosne zahteve. Organizovano sakupljanje otpada je u pripremnj fazi. Ostale procedure, kao što su prevencija, ponovno korišćenje, razdvajanje, reciklaža, itd., tek treba da se planiraju i sprovedu.

Na osnovu stanja **vazduha**, teritorija Timočke krajine se može podeliti na tri dela. Manje zagađena teritorija pokriva opštine Boljevac, Kladovo, Negotin, Sokobanja i Knjaževac, gde je zagađenje vazduha uzrokovano povećanim intenzitetom saobraćaja i već pomenutim

deponijama. U zimskom periodu veća koncentracija sumpor-dioksida i čađi se takođe beleži kao posledica grejanja i rada industrijskih postrojenja. Na teritoriji opštine Zaječar zagađenje vazduha je uvećano zbog više industrijskih aktivnosti. Teritorije opština Majdanpek i Bor se mogu uzeti kao najzagađenije. Koncentracija suspendovanih čestica, sumpor-dioksida i čađi je veoma visoka. Koncentracija većine metala u lebdećoj prašini je u granicama GVI (granične vrednosti imisije). Međutim, koncentracije žive, mangana i nikla nisu praćene, dok koncentracija arsena prelazi dozvoljene vrednosti na najvećem broju mernih mesta.

U Timočkoj krajini niti jedan površinski **vodotok** ne spada u propisanu klasu kvaliteta, pa ova oblast spada u najzagađenije oblasti u Srbiji (za neke vodotokove nema podataka još od 2004. godine). Posebno zagađene reke su: Borska, Kriveljska, Brestovačka, Veliki Pek, Mali Pek, Šaški Potok, Veliki Timok i Dunav. Osnovni razlog takvog stanja je odsustvo tretmana otpadnih voda, tako da se otpadne vode iz industrije (npr. zagađenje iz otpadnih voda rudnika bakra u Majdanpeku, uz povremeno prekoračenje propisane koncentracije bakra, olova i suspendovanih materija), domaćinstava, procedne vode sa poljoprivrednih površina i divljih deponija direktno ispuštaju u reke, a negativni efekti otpadnih voda se takođe odražavaju u nepovoljnom stanju podzemnih voda.

Stanje **zemljišta** u Timočkoj krajini je pod uticajem rudarskih aktivnosti u oblasti Bora i Majdanpeka, što je izazvalo kontaminaciju i degradaciju terena, zauzimanje zemljišta sa deponijama jalovine (koju vetar može rasuti) i zagađenje od prašine tokom miniranja površinskih kopova. Neposrednu opasnost predstavljaju jalovišna jezera, kao što je Veliki Krivelj. U oblasti Kladova, Negotina, Zaječara i Knjaževca nekontrolisana upotreba veštačkih đubriva, pesticida i drugih agrohemijskih je izazvala smanjenje plodnosti obradivog zemljišta, a kao sporedni efekat došlo je do zagađenja površinskih i podzemnih voda.

Uprkos tome što svi gore pomenuti problemi zaštite životne sredine i izazovi mogu biti označeni kao lokalni (gledano iz ugla njihovog nastanka), njihove posledice su regionalnog karaktera, što opravdava bavljenje tim problemima životne sredine na regionalnom nivou.

Zdrava životna sredina je ključni preduslov za bilo koju ljudsku aktivnost. Ona utiče na odluku ljudi da li da žive i rade u određenoj oblasti. U isto vreme, ovaj faktor snažno utiče na atraktivnost regiona za nove investitore i turiste. Očekivane koristi rada u ovom međusektorskom razvojnom prioritetu biće minimiziranje negativnih uticaja već postojećih ekoloških opterećenja i prevenciju pre stvaranja novih negativnih uticaja.

2.1.8 Ljudski resursi u regionu

Regionalna privreda i tržište se danas, u okviru jednog kompleksnog i turbulentnog okruženja, brzo razvijaju. U analizi njihovih konkurentskih faktora, prevladava shvatanje da su ljudi i njihove tražene sposobnosti i mobilnost u okviru regiona osnove iz kojih sve počinje i od kojih sve zavisi. Znanje, kao rezultat razvoja ljudskih resursa, postaje strateški resurs i žiža regionalne konkurentске prednosti i diferencijacije u savremenoj ekonomiji. Da bi se osnažila eksploatacija kvalifikovanih ljudskih resursa u regionu, postoji potreba da se traga za metodama, procedurama i instrumentima kako bi se povećala njihova fleksibilnost i povezala ih sa zahtevima poslodavaca.

Razvoj i stanje ljudskih resursa u Timočkoj krajini se mogu opisati kao nezadovoljavajući. Na stopu nezaposlenosti u regionu od 25% (podaci 2010-te) upućuje nizak nivo mogućnosti zaposlenja lokalnog stanovništva, koja se definiše kao sposobnost da se dobije prvo

zaposlenje, da se zadrži radno mesto i sposobnost kretanja u okviru regionalnog tržišta rada. Jedan od glavnih razloga ovog trenutnog stanja nije samo nepovoljan ekonomski trend u okviru svetske ekonomske krize, već i neadekvatno uređeno formalno obrazovanje (kome nedostaju ne samo savremeni inovativni pristupi procesu obrazovanja, već i specijalizovane škole u regionu), kao i neefikasna distribucija resursa koji su dostupni u regionu.

Osim toga, mnogi su već stekli formalno obrazovanje uz niske ili neadekvatne kvalifikacije u odnosu na aktuelne trendove i potražnju na tržištu rada. Stoga se puno očekuje od neformalnog obrazovanja, kao dela opšte prihvaćenog koncepta doživotnog učenja. U Timočkoj krajini postoji nekoliko obrazovnih programa neformalnog karaktera. Ali, oni su izolovani na lokalnom nivou bez regionalne „međupovezanosti“ i sa slabom saradnjom sa institucijama formalnog obrazovanja, poslodavcima, službama za zapošljavanje, itd.

Pa ipak, uspešna eksploatacija ljudskih resursa ne može se meriti jedino nivoom mogućnosti zaposlenja ljudi. Njima su potrebne realne mogućnosti gde da primene svoje kvalifikacije na tržištu rada. Da bi se to postiglo, potrebno je uvesti regionalnu perspektivu u tržište rada. Razdaljine između naselja u Timočkoj krajini stvaraju prihvatljive mogućnosti za ljude da se kreću ili putuju na posao, ukoliko to bude podržano putem odgovarajućih podsticajnih mera. Mogućnost pronalaženja odgovarajućeg posla na regionalnom nivou je veća u poređenju sa opštinskim nivoom. Regionalna saradnja relevantnih aktera (npr. obrazovnih institucija, kako formalnih tako i neformalnih, poslodavaca, kao i republičkih institucija, poput Nacionalne službe za zapošljavanje), ne samo da donosi bogatiju raznovrsnost mogućnosti, već se na taj način stvara i unutrašnja stabilnost u pogledu eksploatacije ljudskih resursa u okviru Timočke krajine i smanjuje odliv kvalifikovanih ljudi iz ovog regiona.

Prednosti poboljšane mogućnosti zaposlenja i zapošljavanja na nivou regiona će pozitivno uticati kako na ekonomski razvoj, kroz diversifikaciju i transformaciju regionalne privrede i privlačenje stranih investicija, tako i na obezbeđivanje društvenog napretka i društvene kohezije, što je od važnosti za kvalitet života.

3 Regionalni plan razvoja

Po usvajanju Regionalne politike razvoja Timočke krajine na Skupštini RARIS-a, 23. septembra 2010. godine, izrađen je Regionalni plan razvoja.

Regionalni plan razvoja je zasnovan na analitičkim materijalima (Profil regiona, SWOT analiza, Analiza opravdanosti, lokalnim, republičkim i sektorskim strategijama, itd.). Njime su date smernice o načinu realizacije (kroz indikatore, mere i aktivnosti) ciljeva i prioriteta Regionalne strategije razvoja tokom perioda važenja Strategije (2011 – 2018).

a. Poljoprivreda i prerada hrane

Pravci razvoja:

- voćarstvo i vinogradarstvo
- prerada hrane
- organska proizvodnja
- ratarstvo
- stočarstvo

Cilj: Povećati konkurentnost poljoprivrednog sektora u Timočkoj krajini.

Indikatori:

- Prihod poljoprivrednih proizvođača od poljoprivrede
- Površina kultivisanog obradivog zemljišta
- Indeks prinosa u poljoprivrednoj proizvodnji
- Broj poljoprivrednih proizvođača sa povećanom kompetencijom
- Postojanje sistema podrške za poljoprivredne proizvođače
- Broj novih poljoprivrednih proizvođača u regionu
- Broj poljoprivrednih proizvođača koji primenjuju inovacije
- Broj stvorenih poljoprivrednih klastera i mreža
- Broj zajedničkih regionalnih brendiranih proizvoda
- Subvencije odobrene za poljoprivredne aktivnosti (kao procenat BDP-a) po poljoprivrednom objektu koji je u funkciji/upotrebi.

Mere i aktivnosti:

1. Povećanje efikasnosti korišćena zemljišta

- 1.1. Predložiti sistem stimulativnih mera lokalnim proizvođačima za obrađivanje plodnog zemljišta
- 1.2. Dati predloge državnom nivou za efikasnije korišćenje zemljišta u državnom vlasništvu
- 1.3. Poboljšati korišćenje postojećih kapaciteta prerade hrane i razvijanje novih tamo gde je to moguće

2. Osmisliti i sprovesti moderan sistem doživotnog učenja za poljoprivredne proizvođače

- 2.1. Prilagoditi nastavne planove i programe srednjih škola i fakulteta/univerziteta savremenim trendovima u sektoru poljoprivrede

- 2.2. Razviti programe izgradnje kapaciteta za poljoprivredne proizvođače
- 2.3. Sprovesti aktivnosti programa za izgradnju kapaciteta (radionice, treninge, seminare, konferencije, pokazna poljoprivredna gazdinstva, itd.).

3. Formiranje sistema podrške za poljoprivredne proizvođače

- 3.1. Razviti sistem specijalizovanih i povoljnih poljoprivrednih kredita
- 3.2. Uspostaviti/ojačati konsultativne institucije (npr. Centar za razvoj agrobiznisa. Ovaj centar može da objedinjava i više već postojećih ili novoosnovanih institucija. On može da funkcioniše kao ambrela institucija koja će da ih umreži i upravlja na određeni način.)

4. Uvođenje inovacija i inovativnih pristupa u sektor poljoprivrede

- 4.1. Preneti i sprovesti znanja stručnih, istraživačkih i naučnih organizacija u praksu
- 4.2. Pospešiti ubranu zamenu zastarele tehničke opreme, npr. uspostavljanjem regionalnog voznog parka poljoprivrednih mašina
- 4.3. Uvesti moderne sisteme upravljanje kvalitetom i standarde zdravstvene bezbednosti
- 4.4. Stvoriti regionalnu poljoprivrednu ponudu – regionalni marketing, zajedničko brendiranje poljoprivrednih proizvoda
- 4.5. Jačanje postojećih i stvaranje novih zadruga, klastera i udruženja

b. Energetika zasnovana na obnovljivim izvorima

Pravci razvoja:

- geotermalna energija
- bio energija
- solarna energija
- energija vetra
- hidroenergija

Cilj: Povećati udeo energije proizvedene iz lokalnih obnovljivih izvora u Timočkoj krajini.

Indikatori:

- Udeo energije koja potiče od obnovljivih izvora u ukupnoj potrošnji energije.
- Broj radnih mesta u vezi sa proizvodnjom i distribucijom energije koja potiče iz obnovljivih izvora.
- Prihodi od prodaje energije koja potiče iz obnovljivih izvora u vezi sa proizvodnjom i distribucijom.
- Broj subjekata (domaćinstava, ustanova, preduzetnika...) koji koriste energiju koja potiče iz obnovljivih izvora.

Mere i aktivnosti:

1. Uspostavljanje podsticajnog okruženja za proizvodnju i korišćenje energije koja potiče iz obnovljivih izvora

- 1.1. Izraditi potrebne studije i analize o korišćenju potencijala konkretnih obnovljivih izvora energije u Timočkoj krajini.
- 1.2. Uspostaviti mehanizme za savetovanje i koordinaciju.

1.3. Predložiti poboljšanja koja će smanjiti administrativne zahteve u procesu implementacije obnovljivih izvora energije.

2. Jačanje kapaciteta u oblasti proizvodnje i korišćenja energije koja potiče iz obnovljivih izvora

- 2.1. Izraditi program za podizanje nivoa svesti i jačanje kapaciteta (obučavanje stručnjaka...).
- 2.2. Sprovesti aktivnosti programa za podizanje nivoa svesti i jačanje kapaciteta (obučavanje stručnjaka...).
- 2.3. Podrška osnivanju trening centara za korišćenje energije iz obnovljivih izvora
- 2.4. Podrška obučavanju stručnjaka za korišćenje OIE

3. Tehnička priprema za pilot investicije u proizvodnju i korišćenje energije koja potiče iz obnovljivih izvora

- 3.1. Identifikovati odgovarajuća tehnička rešenja.
- 3.2. Odabrati odgovarajuće objekte, zemljišta, zgrade.
- 3.3. Pomoći u pripremi tehničke dokumentacije za izabrana rešenja.

c. Turizam

Pravci razvoja:

- kulturni turizam
- zdravstveni (banjski) turizam
- planinski turizam
- nautički turizam
- seoski turizam
- specijalizovani oblici turizma (lovni turizam, speleologija...)

Cilj: Povećanje konkurentnosti Timočke krajine, kao turističke destinacije.

Indikatori:

- Prosečna popunjenost smeštajnih kapaciteta
- Broj turista koji posećuju Timočku krajinu (ukupan broj i mesečno)
- Broj noćenja (ukupan broj i mesečno)
- Odnos broja turista u regionu prema broju turista u Srbiji
- Prihod od turizma
- Prosečna dužina boravka turista
- Učešće stranih turista u ukupnom broju turista
- Broj ponuđenih regionalnih (koji prelaze opštinski nivo) kompleksnih turističkih proizvoda.

Mere i aktivnosti:

1. Unapređenje upravljanja u turizmu

- 1.1. Inicirati stvaranje regionalne organizacije za upravljanje destinacijama
- 1.2. Kreirati regionalne strategije za odabrane oblike turizma
- 1.3. Osmisliti i pokrenuti moderan i integrisani turistički informacioni sistem
- 1.4. Razviti regionalni marketing za turizam.

2. Priprema i podrška investicijama usmerenim na razvoj turizma

- 2.1. Stvaranje uslova za renoviranje i unapređenje postojećih smeštajnih objekata u regionu
- 2.2. Pripremanje i promocija mogućnosti za ulaganja u razvoj turizma
- 2.3. Pomoći uspostavljanju dodatnih podsticaja za investitore zainteresovane za izgradnju novih savremenih turističkih objekata.
- 2.4. Pružanje podrške očuvanju i unapređenju postojećih kulturnih i prirodnih turističkih atrakcija.
- 2.5. Pružiti podršku revitalizaciji gradskih jezgara, poboljšanju i promociji trgovačke ponude (pešačke i šoping zone, lokalni zanati i umetničke galerije i radionice, itd).
- 2.6. Pomoć uvođenju sistema turističke signalizacije i tematskih znakova itinerera turističkih tura (putevi vina, putevi rimskih careva, manastirska tura, UNESCO itd.)
- 2.7. Podrška uspostavljanju turističkih info-centara, informativnih panela sa mapama, atrakcijama i resursima.

3. Stvaranje i unapređenje kvalitetnih turističkih proizvoda i usluga

- 3.1. Unapređenje vanpansionske ponude – organizovanje dodatnih aktivnosti za turiste (ekskurzije, kratka putovanja sa lokalnim vodičima, festivali, zabave i sl.)
- 3.2. Doprineti poboljšanju sistema kategorizacije svih smeštajnih objekata u Timočkoj krajini, u skladu sa međunarodnim standardima.
- 3.3. Unapređenje gastronomske ponude i njeno prilagođavanje zahtevima i karakteristikama savremenog turista korišćenjem lokalne hrane i pića.
- 3.4. Podrška lokalnim preduzetnicima i preduzećima u stvaranju novih proizvoda na bazi specifične motivacije određenih tržišnih segmenata: npr. ruralnog iskustva, jahanja, jedrenja, ekstremnih sportova.
- 3.5. Podrška unapređenju rada turističkih agencija i podsticaj za razvoj in coming turizma uz proširenje usluga koje se nude turistima.
- 3.6. Podići kapacitete (znanja, veštine, motivaciju) zaposlenih u turizmu
- 3.7. Podrška uvođenju turističkog sistema kvaliteta u javnom i privatnom sektoru.

d. Eksploatacija i prerada mineralnih sirovina

Pravci razvoja:

- eksploatacija i prerada metaličnih mineralnih sirovina
- eksploatacija nemetaličnih minerala
- eksploatacija uglja

Cilj: Povećati efektivnost i efikasnost eksploatacije i prerade mineralnih sirovina.

Indikatori:

- Izvoz iz rudarskog sektora na nivou regiona
- Prihod od rudarstva
- Prihod od naknade za korišćenje mineralnih sirovina ostvaren u regionu od rudarstva
- Broj aktivnih rudnika
- Iskorišćenost kapaciteta (odnos godišnje proizvodnje i instaliranih proizvodnih kapaciteta)

- Broj radnih mesta u rudarstvu
- Stepem degradacije životne sredine (ukupna degradirana površina)
- Regionalni udeo u nacionalnoj proizvodnji bakra, uglja, građevinskog materijala
- Učestalost profesionalnih oboljenja (broj slučajeva na 1000 radnika godišnje).

Mere i aktivnosti:

1 Stvaranje pogodnog strateškog i zakonskog okvira na nacionalnom i regionalnom nivou

- 1.1 Učestvovati u procesu pripreme nacionalne strategije upravljanja mineralno-sirovinskim kompleksom i izrade drugih relevantnih dokumenata
- 1.2 Predložiti promene i poboljšanja nacionalnih zakona koji se odnose na sektor eksploatacije i prerade mineralnih sirovina
- 1.3 Predložiti regionalnu politiku/plan eksploatacije i prerade mineralnih sirovina.

2 Maksimiziranje učinka postojećih pogona i uspostavljanje novih lokacija za eksploataciju i preradu mineralnih sirovina

- 2.1 Inicirati uvođenje savremenih, inovativnih metoda i tehnoloških procesa i opreme za eksploataciju i preradu mineralnih sirovina u odnosu na životnu sredinu
- 2.2 Identifikovati nove perspektivne oblasti za eksploataciju mineralnih sirovina
- 2.3 Predložiti izradu investicionih projekata/planova za odabrane oblasti
- 2.4 Razvijati i sprovesti programe izgradnje kapaciteta za menadžerske profesije u rudarstvu u Timočkoj krajini
- 2.5 Pružiti podršku za uvođenje savremenih sistema za upravljanje kvalitetom
- 2.6 Pružiti podršku za povećanje saradnje između aktera unutar Timočke krajine, kao i na nacionalnom nivou da bi se razvila i ojačala rudarska industrija i post-rudarske aktivnosti.

3 Smanjenje negativnih uticaja rudarske industrije na životnu sredinu

- 3.1 Inicirati saniranje zagađenih i degradiranih područja oko postojećih rudnika
- 3.2 Identifikacija postojećih deponija rudarskog otpada, sa mogućnošću korišćenja kao tehnogene mineralne sirovine za alternativnu upotrebu i preradu rudarskog otpada
- 3.3 Predložiti sistem za merenje lokalnih/regionalnih uticaja rudarske industrije na socio-ekonomske i ekološke karakteristike/performanse regiona.

e. Pristupačnost i saobraćaj u regionu

Cilj: Povećati nivo pristupačnosti izvan i unutar Timočke krajine.

Indikatori:

- Dužina popravljenih puteva
- Dužina novoizgrađenih puteva
- Dužina rekonstruisanih železničkih pruga
- Količina utovarenih i istovarenih dobara u luci
- Broj putnika u javnom prevozu
- Broj izgrađenih zaobilaznica/obilaznica
- Broj pristalih rečnih brodova u Timočkoj Krajini sa zadržavanjem dužim od 6h
- Dužina izgrađenih biciklističkih staza

Mere i aktivnosti

1. Poboljšanje postojeće i izgradnja nove saobraćajne infrastrukture

- 1.1. Obezbediti uslove i pripremiti sprovođenje za izgradnju, rekonstrukciju, opremanje i funkcionisanje državnih puteva prve i druge kategorije, kao i drugih transportnih sistema (prostorno planiranje, prikupljanje sredstava, ...)
- 1.2. Uskladiti razvoj saobraćajne infrastrukture sa planiranim procesom urbanizacije, izgradnje urbanih centara i sistema naselja
- 1.3. Ubrzati rekonstrukciju postojećih opštinskih puteva, puteva prve i druge kategorije i izgradnju novih puteve
- 1.4. Inicirati izgradnje zaobilaznica/obilaznica oko opštinskih centara
- 1.5. Pomoći rekonstrukciju tehničkih i drugih elemenata železnica, u skladu sa evropskim zahtevima
- 1.6. Analizirati mogućnosti revitalizacije i modernizacije luke „Prahovo“ kao intermodalnog centra Timočke krajine
- 1.7. Obezbediti uslove za izgradnju, rekonstrukciju, opremanje i funkcionisanje marina i pristaništa na reci Dunav u Timočkoj krajini i pripremiti sprovođenje istog
- 1.8. Obezbediti uslove za izgradnju biciklističkih staza u Timočkoj Krajini i pripremiti sprovođenje istog
- 1.9. Analizirati mogućnosti modernizacije tehničke opremljenosti aerodroma „Bor“ i unapređenja avio saobraćaja u regionu.

2. Poboljšanje kvaliteta sistema javnog saobraćaja

- 2.1. Izraditi sistem za planiranje javnog prevoza koji u sebe uključuje aspekte geografske distribucije aktivnosti, destinacija, naselja, itd.
- 2.2. Analizirati potrebe regiona i potencijale za unapređenje javnog prevoza
- 2.3. Uvesti mehanizam za koordinaciju pružaoca usluga javnog prevoza
- 2.4. Pripremiti skup aktivnosti za podršku pružaocima usluga javnog prevoza.

3. Iniciranje uvođenja sistema za multimodalni prevoz tereta

- 3.1. Izraditi koncept za multimodalni prevoz tereta
- 3.2. Pokrenuti prve korake (analizirati pripremljenost projektne dokumentacije, potencijalne izvore finansiranja...) realizacije sistema za multimodalni prevoz tereta.

f. Podrška preduzetništvu i investicijama

Cilj: Povećati konkurentnost preduzetnika iz Timočke krajine putem poboljšanja okruženja za podršku preduzetništvu u Timočkoj krajini.

Indikatori:

- Postojanje regionalne strategije inovacija.
- Broj preduzetnika koji primenjuju inovacije.
- Broj stvorenih industrijskih klastera i mreža.
- Mogućnost zapošljavanja lokalnog stanovništva u okviru regionalnih tržišta rada.
- Nove investicije (u milionima evra) u regionu.
- Broj novih preduzetnika u regionu.
- Broj preduzetnika koji šire delatnost na domaćem tržištu.
- Broj preduzetnika koji šire delatnost na stranim tržištima
- Broj zajedničkih regionalnih brendiranih proizvoda

- Broj žena preduzetnika

Mere i aktivnosti:

1. Uvođenje inovacija i inovativnog pristupa u preduzetništvo

- 1.1. Realizovati kampanje za podizanje svesti među preduzetnicima u regionu o neophodnosti inovacija;
- 1.2. Podrška stvaranju klusterskih udruženja i umrežavanje preduzeća i formiranje poslovno-tehnoloških inkubatora;
- 1.3. Izraditi Inovacionu strategiju Timočke krajine;
- 1.4. Izgraditi savetodavni mehanizam.

2. Harmonizacija kompetencije ljudskih resursa sa potražnjom na regionalnom tržištu rada

- 2.1. Izgraditi menadžerske kompetencije (znanja, veštine, motivacija).
- 2.2. Prilagoditi nastavne planove i programe u srednjim školama i višim školama/univerzitetima.
- 2.3. Prekvalifikacija ljudi sa neodgovarajućim obrazovanjem.

3. Unapređenje instrumenata za podršku postojećim i novim preduzetnicima, kao i novim investitorima.

- 3.1. Preispitati i poboljšati ponudu institucija za pružanje podrške u skladu sa potrebama preduzetnika sa naglaskom na žene i mlade preduzetnike.
- 3.2. Podrška lokalnim preduzetnicima u prodiranju na domaće i međunarodna tržišta.
- 3.3. Razviti strategiju i izgraditi kapacitete za dobijanje novih investicija.
- 3.4. Pripremiti lokacije odgovarajućom tehničkom infrastrukturom za osnivanje novih investicija.

g. Životna sredina

Cilj: Poboljšati kvalitet i povećati zaštitu životne sredine

Indikatori:

- Količina proizvedenog komunalnog otpada
- Količina proizvedenog industrijskog otpada
- Količina sekundarnih sirovina prikupljenih iz komunalnog otpada
- Količina sekundarnih sirovina prikupljenih iz industrijskog otpada
- Broj divljih deponija
- Postojanje regionalnih podataka o životnoj sredini
- Broj ljudi povezanih na sisteme za vodosnabdevanje
- Udeo tretirane otpadne vode u ukupnoj količini otpadnih voda nastalih u domaćinstvima
- Udeo tretirane otpadne vode u ukupnoj količini otpadnih voda nastalih u industriji
- Broj ozbiljnih ekoloških akcidenata (npr. curenje opasnih tečnosti iz jalovišnog jezera)
- Broj ljudi sa povećanom svesti o značaju životne sredine / zaštite životne sredine.

Mere i aktivnosti:

1. Stvaranje modernog, kompleksnog i inovativnog sistema za upravljanje otpadom u regionu

- 1.1. Uspostavljanje regionalnog sistema za prikupljanje otpada
- 1.2. Uspostavljanje regionalnog sistema za prevenciju, razdvajanje, preradu, recikliranje ili odlaganje otpada

2. Modernizacija sistema monitoringa životne sredine

- 2.1. Analizirati postojeće stanje sistema monitoringa životne sredine u Timočkoj krajini
- 2.2. Uvesti tehnološki savremene sisteme monitoringa materija i čestica koje su posebno važne za Timočku krajinu

3. Unapređenje upravljanja vodnim resursima

- 3.1. Poboljšati infrastrukturu vodovodnih sistema
- 3.2. Podržati uspostavljanje sistema upravljanja otpadnim vodama za domaćinstva
- 3.3. Podržati uspostavljanje sistema upravljanja otpadnim vodama za industriju

4. Rešavanje najopasnijih neposrednih opasnosti po životnu sredinu

- 4.1. Izvršiti obezbeđenje najrizičnijih jalovišnih jezera
- 4.2. Započeti rehabilitaciju starih ekoloških opterećenja
- 4.3. Povećati lokalnu i regionalnu pripremljenost na negativne uticaje klimatskih promena

5. Povećati svesti javnosti o značaju životne sredine / zaštite životne sredine

- 5.1. Izraditi program za podizanje javne svesti
- 5.2. Sprovesti aktivnosti programa za podizanje javne svesti
- 5.3. Uspostaviti informaciono-konsultativni regionalni mehanizam.

h. Ljudski resursi u regionu

Cilj: Unaprediti mogućnost zaposlenja i zapošljavanje na nivou regiona u Timočkoj krajini

Indikatori:

- Diplomirani studenti zaposleni u regionu, u svojoj struci
- Broj ljudi zaposlenih u regionu
- Broj ljudi sa višom kvalifikacijom
- Stopa nezaposlenosti u regionu.

Mere i aktivnosti:

1. Prilagođavanje sistema formalnog obrazovanja aktuelnoj potražnji i trendovima

- 1.1. Podržati specijalizaciju srednjih stručnih škola u odnosu na regionalne faktore (pristupačnost, tradicija, potražnja na tržištu rada, itd.)
- 1.2. Uskladiti univerzitetske/fakultetske nastavne programe i planove sa Evropskom agendom za modernizaciju (Evropska strategija 2020, Strateški okvir za Evropsku saradnju u oblasti obrazovanja i obuke (ET 2020) i Bolonjski proces) za visoko obrazovanje, npr. Evropski sistem prenosa bodova (ECTS)

- 1.3. Doprineti poboljšanju kvaliteta nastavnog i menadžerskog osoblja u institucijama formalnog obrazovanja
- 1.4. Stvoriti uslove za razvoj izuzetno talentovane dece i omladine
- 1.5. Inicirati instituciju regionalnih školskih savetnika za izbor zanimanja
- 1.6. Uspostaviti regionalni obrazovni klaster (škole, poslodavci, institucije neformalnog obrazovanja), kao platformu za koordinaciju i razmenu znanja.
- 1.7. Poboľjšati stanje zgrada, materijala i tehničke opremljenosti škola

2. Stvaranje uslova za mehanizam neformalnog obrazovanja u regionu

- 2.1. Analizirati potražnju i definisati zahteve za neformalnim obrazovanjem različitih ciljnih grupa (npr. nezaposleni, stariji, zaposleni, menadžeri, članovi skupština opština – soft skills, procesi, zaposleni u javnoj administraciji)
- 2.2. Osmisliti i sprovesti edukacione/obrazovne programe za trenere i trenere neformalnog obrazovanja
- 2.3. Uspostaviti „klirinšku kuću“ za razmenu znanja i informacija između pružaoca usluga neformalnog obrazovanja i njihovih klijenata

3. Uvođenje regionalne perspektive za zapošljavanje

- 3.1. Izraditi sistem za ocenu efikasnosti postojećih programa za aktiviranje tržišta rada i sistem za praćenje mogućnosti zaposlenja diplomiranih studenata na regionalnom tržištu rada
- 3.2. Identifikovati i primeniti nove oblike usluga zapošljavanja i alata za nezaposlene (koji aktivno traže posao) koristeći potencijal i mogućnosti u celoj Timočkoj krajini
- 3.3. Stvoriti regionalno partnerstvo između javnih i privatnih organizacija koje nude usluge zapošljavanja (npr. agencija za privremeno zapošljavanje, omladinskih zadruga, Nacionalne službe za zapošljavanje itd)

4 Indikativna lista projektnih ideja

Indikativna lista projektnih ideja predstavlja primere projekata za realizaciju svake od prioritarnih mera Regionalnog plana razvoja. Ova lista treba da služi RARIS-u i svim razvojnim partnerima u Timočkoj krajini kao primer projekata za implementaciju Regionalne strategije razvoja. Kako i samo ime kaže, ova lista daje samo kratke opise projekata, primere aktivnosti, moguće nosioce projekta i procene vrednosti i niukom slučaju se ne treba smatrati konačnom ili jedninom listom projektnih ideja.

POLJOPRIVREDA I PRERADA HRANE

Mera 1:

Naziv projekta	Osnivanje regionalnog sabirno-distributivnog centra
Kratak opis projekta	<p>Predmet projekta je izgradnja regionalnog sabirno-distributivnog centra za voće, povrće i organske proizvode u kome bi se vršio otkup i proizvodnja, skladištenje, pakovanje, dorada i prerada.</p> <p>Osnovni cilj projekta je unapređenje poljoprivredne proizvodnje (voćarske, vinogradarske, stočarske i organske) na gazdinstvima u standardizovanim tehničko-tehnološkim uslovima proizvodnje i uz nadzor stručne-savetodavne službe.</p> <p>Kroz ovaj projekat će se realizovati:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pakovanje i dorada svežih i/ili prerađenih proizvoda u komercijalnim pakovanjima uz viši stepen dorade i prerade • Uspešno i efikasno skladištenje proizvoda • Omogućiti izgradnja skladišnog prostora, prostora za pakovanje i hladnjače po evropskim standardima <p>Projekat treba da reši pitanje proizvodnje na usitnjenim gazdinstvima (parcelama) po savremenim tehnologijama rada i standardizovanim procedurama koje obezbeđuju homogenizaciju proizvoda i ukupnjavanju proizvodnju putem udruživanja na principima srazmernog učešća u profitu.</p>
Odgovorna institucija	<p>Novosnovani Centar za razvoj agrobiznisa, RARIS, Opštinske uprave koje će biti učesnice programa, Regionalna privredna komora u Zaječaru, Nacionalna agencija za regionalni razvoj, Ministarstvo za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Republike Srbije.</p> <p>Vlasnici Centra treba da budu poljoprivredni proizvođači koji učestvuju u aktivnostima sabirno-distributivnog centra na principima složene-dugogodišnje kooperacije kao eventualno i lokalne zaduge, klasteri, itd. U saradnji sa Centrom za razvoj agrobiznisa i RARIS-om, KUP će pružati profesionalne savetodavne usluge, prenositi znanje i veštine i vršiti nadzor.</p>
Vrednost	Zavisi od planiranog početnog kapaciteta prostora, planirane opreme i kapaciteta hladnjače po standardima EU EUR 3,000.000

Mera 2 i 3:

Naziv projekta	Program izgradnje i jačanja kapaciteta zainteresovanih subjekata u poljoprivredi
Kratak opis projekta	<p>Predmet projekta je edukacija i trening svih zainteresovanih subjekata u poljoprivredi: poljoprivrednih proizvođača, savetodavaca, predstavnika lokalnih samouprava – odeljenja za privredu/poljoprivredu, poljoprivrednih i ostalih inspektora, Mreže za ruralni razvoj, LER kancelarija itd. na regionalnom nivou</p>

	<p>Osnovni cilj projekta je jačanje kapaciteta zainteresovanih subjekata na regionalnom nivou (na segmentima tehnike i tehnologije proizvodnje, kooperativnog udruživanja i klasteringa, skladištenja, pakovanja, zdravstvene bezbednosti hrane, organske proizvodnje, brendiranja proizvoda, marketinga, i sl.) putem organizovanja radionica, treninga, seminara, konferencija, pokaznih poljoprivrednih gazdinstava, itd.).</p> <p>Takodje, cilj je obučiti trenere na regionu: obuka opštinskih kadrova zaduženih za poljoprivredu, jačanja kapaciteta savetodavaca, poljoprivrednih i ostalih inspektora, itd. – trening trenera.</p> <p>Projekat treba da podigne svest o značaju kooperacije u procesu ukрупnjavanja proizvodnje na nivou regiona</p> <p>Projekat treba da obučiti potencijalne učesnike i da reši pitanje njihove opredeljenosti da na regionalnom nivou postepeno razvijaju proizvodnju za tržište na principima brendiranja proizvoda i ukрупnjavanja proizvodnje malih ali visoko specijalizovanih proizvođača</p>
Odgovorna institucija	Novoosnovani Centar za razvoj agrobiznisa, RARIS, Regionalna Privredna Komora u Zaječaru, Opštinske uprave koje će biti učesnici programa, Ministarstvo za poljoprivredu, trgovinu, šumarstvo i vodoprivredu Republike Srbije
Vrednost	EUR 150.000 – 250.000

Mera 3:

Naziv projekta	Osnivanje regionalnog revolving fonda za razvoj agrobiznisa
Kratak opis projekta	<p>Predmet projekta je osnivanje regionalnog revolving fonda za razvoj agrobiznisa</p> <p>Osnovni cilj projekta je finansiranje projekata ili pojedinih linija na revolving osnovama (nabavke poljoprivredne mehanizacije, opreme, transportnih sredstava, osnovnog stada, inputa, i sl.)</p> <p>Početna sredstva u Fondu bi se obezbedila od Ministarstva poljoprivrede, trgovine, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije, lokalnih samouprava i donatora</p> <p>Administrator bi bila neka banka koja može obezbediti i dodatna sredstva iz međunarodnih izvora za finansiranje i plasman preko svojih filijala na regionalnom nivou.</p>
Odgovorna institucija	RARIS, Opštinske uprave koje će biti učesnici programa, Ministarstvo za poljoprivredu, trgovinu, šumarstvo i vodoprivredu Republike Srbije Vlasnici bi bile opštine sa regiona koje učestvuju u projektu
Vrednost	EUR 500.000 – 1.000.000

Mera 4:

Naziv projekta	Brendiranje poljoprivrednih proizvoda Timočke Krajine
Kratak opis projekta	<p>Predmet projekta bi bila izrada i implementacija Projekta brendiranja Timočke Krajine i pojedinih proizvoda i/ili usluga.</p> <p>Osnovni cilj projekta bi bio isticanje posebnosti regiona radi njihovog prepoznavanja van granica regiona i na taj način postizanja razvoja baziranog na lokalnim vrednostima i potencijalima.</p> <p>Projekat bi s obzirom na iskustva drugih krajeva bio finansiran 3-4 godine (od ukupno 7-10 godina koliko bi bilo neophodno za puni razvoj regionalnog i pojedinačnih brendova) nakon čega se očekuje postizanje njegove održivosti.</p>
Odgovorna institucija	RARIS, Opštinske uprave koje će biti učesnici programa, Ministarstvo za poljoprivredu, trgovinu, šumarstvo i vodoprivredu Republike Srbije Vlasnici bi bile opštine sa regiona koje učestvuju u projektu
Vrednost	EUR 700.000 za ceo period od 3-4 godine

ENERGETIKA ZASNOVANA NA OBNOVLJIVIM IZVORIMA

Mera 1:

Naziv projekta	Izrada studija o potencijalima proizvodnje energije iz obnovljivih izvora na teritoriji Timočke Krajine
Kratak opis projekta	<p>Cilj projekta je podrška kreiranju početnih uslova za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora</p> <p>Na području Timočke krajine potrebno je analizirati raspoložive potencijale za proizvodnju energije – hidro, solarne, (geo)termalne, količine raspoložive biomase, potrebe za energijom u regionu i potencijale za stvaranje prihoda prodajom energije kroz tehno-ekonomske studije, studije izvodljivosti, planovima razvoja, dinamikom, procenama potrebnih investicija itd.</p> <p>Studija, osim tehničkih, treba da obuhvati i analizu administrativnih i pravnih normativa i kapaciteta na regionu i predloži načine za prevazilaženje prepreka u ovim oblastima ako postoje. Takođe, studija treba da obuhvati i analizu mogućnosti uspostavljanja fonda iz kojeg bi se finansirali delimično prvi projekti proizvodnje energije iz obnovljivih izvora, a koji bi mogao da se finansira iz opština, donacijama, sa centralnog nivoa, iz banaka i dr.</p> <p>Studija treba da analizira mogućnosti organizovanja „regionalnog fonda za razvoj projekata“, koji bi služio za pripremu i implementaciju pojedinačnih projekata iz oblasti obnovljivih izvora energije. Fond bi mogao da kombinuje više izvora finansiranja – lokalne samouprave, privreda, republički izvori i banke.</p> <p>Studija treba da prikaže što je moguće više benefita – osim finansijskih, ona takođe treba prikazati i uticaje na životnu sredinu kao i na obrazovanje, kreiranje radnih mesta i ostalo.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • priprema obima studije • nabavka outsorsing usluga • izrada studije • promocija studije
Odgovorna institucija	RARIS je odgovoran za razvoj studije o potencijalu, u saradnji sa aktivnim opštinama regiona, potencijalnim i postojećim preduzećima – proizvođačima energije i odgovarajućim ministarstvima.
Vrednost	Procena vrednosti projekta je oko 80.000 EUR

Mera 2:

Naziv projekta	PROIZVODNJA EKOLOŠKE ENERGIJE - Unapređenje kapaciteta opština regiona u cilju povećanja proizvodnje i korišćenja energije koja potiče iz obnovljivih izvora
Kratak opis projekta	<p>Cilj projekta je da se u opštinama regiona izgrade kapaciteti na nivou opštinskih uprava radi uspostavljanja podrške proizvodnji i korišćenju energije koja potiče iz obnovljivih izvora Timočke krajine putem organizovanja radionica, treninga, seminara, pokaznih uspešnih oblika saradnje, itd.</p> <p>Program jačanja kapaciteta treba da analizira mogućnosti formiranja trening centra za obnovljive izvore energije u regionu, u kome bi se pružala podrška obučavanju stručnjaka za korišćenje OIE, predstavljali projekti, pružala podrška formiranju udruženja, obavljala praksa za mlade i sl.</p> <p>Program jačanja kapaciteta bi trebao da analizira mogućnosti povezivanja sa trening institucijama i van teritorija Srbije, kao i sa institucijama i preduzećima iz oblasti proizvodnje energije iz obnovljivih izvora u razvijenim zemljama i u bližem okruženju.</p> <p>Program za jačanje kapaciteta opština će biti izrađen i isporučen.</p> <p>Aktivnosti:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • priprema koncepta projekta • izrada studije o osnivanju trening centra (sakupljanje predloga za lokaciju centra i izbor lokacije, potreba restauracije objekta, potrebna oprema, umrežavanje, vrsta obuke, teme obuke, odabir kandidata...) • priprema daljih koraka
Odgovorna institucija	RARIS odgovorna za implementaciju, vođenje i održavanje projekta u saradnji sa aktivnim opštinskim upravama i zainteresovanim stranama.
Vrednost	Procenjena vrednost projekta je oko 200.000 EUR

Mera 3:

Naziv projekta	Priprema pilot projekata za korišćenje energije koja potiče iz obnovljivih izvora
Kratak opis projekta	<p>Cilj projekta je da se izvrši identifikacija pilot projekata u oblasti proizvodnje energije iz obnovljivih izvora i pruži podrška izradi dokumentacije neophodne za realizaciju prvih projekata.</p> <p>Analizirali bi se mogući projekti i način njihove realizacije – lokacije, vrsta projekta, aktivnosti, potrebna ulaganja, nosioci, benefiti i dr.</p> <p>Za odabrane projekte bi se izradio tipski deo tehničke dokumentacije.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sakupljanje predloga projekta • Priprema predloga projekta • Studija o predloženim projektima – koje su koristi, jake strane, nedostaci... • Definicija kriterijuma za odabir projekta • Za odabrane projekte – priprema tehničke dokumentacije, studije, itd • Promocija sprovedenih aktivnosti <p>Rezultati projekta bi se koristili za pronalaženje partnera – po mogućstvu iz zemlje, a najbolje iz samog regiona.</p>
Odgovorna institucija	RARIS odgovorna za implementaciju, vođenje i održavanje projekta u saradnji sa aktivnim opštinskim upravama i zainteresovanim stranama
Vrednost	Procenjena vrednost projekta je oko 300.000 EUR

TURIZAM

Mera 1:

Naziv projekta	Unapređenje regionalnog turističkog proizvoda istočne Srbije
Kratak opis projekta	<p>Savremeni trendovi rasta turizma u svetu nametnuli su potrebu za jačanjem regionalnog partnerstva i stvaranjem regionalnih turističkog proizvoda istočne Srbije, koji bi povećali kvalitet ponude i povećali broj turista.</p> <p>Cilj projekta je unapređenje ekonomskog razvoja istočne Srbije kroz sistemski i planski razvoj i promociju turističke ponude</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Identifikacija turističkog potencijala i istraživanje marketinga u istočnoj Srbiji. • Izrada studije za formiranje odabranih tipova regionalnih turističkih proizvoda • Izrada regionalnog promotivnog materijala • Studijska putovanja za turoperatore i turističke novinare u istočnu Srbiju • Zajednička promocija na domaćim i inostranim sajmovima turizma
Odgovorna institucija	RARIS i/ili Regionalna turistička organizacija (RTO)
Vrednost	200.000 EUR

Naziv projekta	Strategija razvoja ruralnog turizma istočne Srbije
Kratak opis	Ruralni turizam je jedan od 6 pravaca razvoja turizma, prepoznat u Strategiji

projekta	<p>ekonomskog razvoja. Za unapređenje i razvoj ovog oblika turizma potrebno je uraditi strateški dokument koji bi definisao sadašnje stanje i resurse i odredio strateške pravce razvoja.</p> <p>Cilj projekta je unapređenje razvoja turizma u istočnoj Srbiji kreiranjem regionalne strategija razvoja ruralnog turizma</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izrada dijagnostike sadašnjeg stanja ruralnog turizma istočne Srbije • Izrada radne verzije strategija razvoja ruralnog turizma istočne Srbije i javna rasprava • Izrada finalne verzije strategije i njeno usvajanje • Promocija Strategije razvoja ruralnog turizma istočne Srbije
Odgovorna institucija	RARIS u partnerstvu sa 8 opštinskih turističkih organizacija
Vrednost	60.000 EUR

Mera 2:

Naziv projekta	Podrška investicijama usmerenim ka razvoju turizma
Kratak opis projekta	<p>Turistička infrastruktura u istočnoj Srbiji nije ni po kvalitetu ni po kvantitetu na nivou konkurentskih turističkih destinacija. Duga i uglavnom neuspešna privatizacija i nedostatak investitora čini ukupne prilike još nepovoljnijim.</p> <p>Cilj projekta je unapređenje turističke ponude regiona, podsticanjem i promocijom investiranja</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Formiranje baze podataka potencijalnih lokacija i investicionih projekata u istočnoj Srbiji • Promocija mogućnosti za investiranje • Uspostavljanje Regionalnog Turističkog Info - Centra i lokalnih informacionih centara • Uspostavljanje dodatnih podsticaja za investitore u turizmu.
Odgovorna institucija	RARIS bi u saradnji sa 8 opština istočne Srbije koordinirao implementaciju projekata
Vrednost	100.000 EUR

Naziv projekta	Rekonstrukcija starih centralnih gradskih jezgara
Kratak opis projekta	<p>Centralna gradska jezgra u svim gradovima istočne Srbije potrebno je detaljno rekonstruisati i pretvoriti u centre trgovine, zanatstva, umetničke galerije i radionice. Ovim bi se podigla konkurentnost turističke ponude, gradovi bi dobili novi izgled i znatno se povećala vanpansionska potrošnja u turizmu.</p> <p>Cilj projekta je razvoj turizma istočne Srbije rekonstrukcijom centralnih gradskih jezgara.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izrada Studije revitalizacije i uređenja centralnih gradskih jezgara u cilju njihovog pretvaranja u pešačke i šoping zone, zanatske centre, umetničke galerije i radionice. • Presentacija i promocija rezultata studije • Pripremanje projektno tehničke dokumentacije za rekonstrukciju centralnih gradskih jezgara
Odgovorna institucija	RARIS bi u saradnji sa 8 opština istočne Srbije koordinirao implementaciju projekata, u koji bi se uključio i biznis sektor (javno privatno partnerstvo).
Vrednost	300.000 EUR

Naziv projekta	Valorizacija kulturnih i prirodnih turističkih atrakcija u istočnoj Srbija
Kratak opis projekta	<p>Konkurentnost turizma istočne Srbije temelji se na kulturnim i prirodnim atrakcijama, od kojih su neki stari više hiljada godina, ili potiču od početka Hristove ere ili srednjeg veka. Uvođenjem ovih mesta u turističku ponudu, radovi na očuvanju i poboljšanju ovih mesta se moraju obaviti. Postavlja se pitanje, koji je to ili koji bi trebalo biti nivo ulaganja u ove objekte i atrakcije koji se može valorizovati kroz turizam.</p> <p>Cilj projekta je podizanje konkurentnosti turizma u istočnoj Srbiji valorizacijom kulturnih i prirodnih turističkih atrakcija.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izrada studije revitalizacije i očuvanja arheoloških nalazišta i kulturnih spomenika istočne Srbije • Izrada programa za restauriranje i konzerviranje arheoloških nalazišta i kulturnih spomenika u istočnoj Srbija • Izrada programa promocije turističkih atrakcija
Odgovorna institucija	RARIS bi u saradnji sa 8 opština istočne Srbije i Regionalnom turističkom organizacijom (RTO) koordinirao implementaciju projekata
Vrednost	150.000 EUR

Naziv projekta	Postavljanje turističke signalizacije u istočnoj Srbiji
Kratak opis projekta	<p>Turizam istočne Srbije značajno zaostaje za konkurentskim destinacijama u nedostatku turističke signalizacije</p> <p>Cilj projekta je podizanje konkurentnosti turizma istočne Srbije unapređenjem turističke signalizacije.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pripremanje studije razvoja turističke signalizacije u istočnoj Srbiji • Razvoj turističke signalizacije u istočnoj Srbiji • Razvoj tematskih turističkih putovanja za svih 6 pravaca razvoja turizma, (kulturni turizam, zdravstveni turizam, planinski turizam, nautički turizam, seoski turizam, specijaliziranih oblika turizma) • Izgradnja signalizacije tematskih turističkih tura (putevi vina, putevi rimskih careva, manastirska tura, UNESCO itd.)
Odgovorna institucija	RARIS i/ili Regionalna turistička organizacija (RTO)
Vrednost	450.000 EUR

Mera 3:

Naziv projekta	Razvoj kapaciteta zaposlenih u turizmu
Kratak opis projekta	<p>Turistička i hotelijerska industrija u svetu i u Srbiji se sve češće susreću sa problemom ljudskih resursa kojima su potrebna nova znanja, veštine i kompetencije kako bi upravljali turističkom destinacijom, uspeli da prepoznaju njene snage i slabosti te da je pozicioniraju na turističkom tržištu.</p> <p>Glavni cilj projekta je podizanje konkurentnosti istočne Srbije kao turističke destinacije putem obuke kadrova</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Obuka turističkih kadrova i zaposlenih u turizmu (on the job training) • Obuka za domaćine u ruralnom turizmu i eko-turizmu • Razmena iskustava i primera dobre prakse/studijska putovanja u razvijene turističke regione u zemlji i inostranstvu
Odgovorna institucija	RARIS, Regionalna privredna komora Zaječar (RPK), Regionalna turistička organizacija (RTO)
Vrednost	300.000 EUR

Naziv projekta	Uvođenje turističkog sistema kvaliteta
Kratak opis projekta	<p>Za podizanje konkurentnosti turizma istočne Srbije potrebno je uvođenje turističkog sistema kvaliteta u javni i privatni sektor. Sistem kvaliteta treba prilagoditi savremenim standardima koji se primenjuju u razvijenim turističkim zemljama</p> <p>Glavni cilj projekta je podizanje konkurentnosti istočne Srbije kao turističke destinacije uvođenjem turističkog sistema kvaliteta.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izrada studije uvođenja turističkog sistema kvaliteta u istočnoj Srbiji • Predstavljanje javnom i privatnom sektoru studije uvođenja turističkog sistema kvaliteta • Izrada tipske tehničke dokumentacije za uvođenje turističkih sistema kvaliteta
Odgovorna institucija	RARIS, Regionalna privredna komora Zaječar (RPK), Regionalna turistička organizacija (RTO)
Vrednost	100.000 EUR

Naziv projekta	Unapređenje sistema kategorizacije smeštajnih objekata u istočnoj Srbiji
Kratak opis projekta	<p>Kategorizacija smeštajnih objekata u istočnoj Srbiji nije prilagođena međunarodnim standardima. Kategorija objekta varira u zavisnosti od tipa objekata i najneuređenija je kod privatnih stanodavaca.</p> <p>Glavni cilj projekta je podrška razvoju turizma istočne Srbije unapređenjem sistema kategorizacije smeštajnih objekata.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Analiza trenutnog stanja kategorizacije smeštajnih objekata u ruralnom turizmu istočne Srbije • Edukacija o međunarodnim standardima kategorizacije smeštajnih objekata u ruralnom turizmu • Izrada studije sa preporukama za unapređenje sistema kategorizacije smeštajnih objekata u ruralnom turizmu u istočnoj Srbiji
Odgovorna institucija	RARIS, Regionalna privredna komora Zaječar (RPK), Regionalna turistička organizacija (RTO)
Vrednost	40.000 EUR

EKSPLOATACIJA I PRERADA MINERALNIH SIROVINA

Mera 1:

Naziv projekta	Izrada regionalnog plana i programa razvoja rudarstva Timočke krajine
Kratak opis projekta	<p>Cilj projekta je razvoj privrede na lokalnom nivou i povećanja zaposlenosti</p> <p>Na području Timočke krajine potrebno je analizirati stanje i potencijale za razvoj, modernizaciju i izgradnju rudarskih kapaciteta i infrastrukture bazirane na osnovnim tehno-ekonomskim podacima, studijama izvodljivosti, planovima izgradnje, dinamikom, procenama potrebnih investicija itd.</p> <ul style="list-style-type: none"> • uraditi analizu efekata rudarstva i povećanja rudarske aktivnosti • dati plan i program mera i aktivnosti po definisanim prioritetima • utvrđivanje i praćenje indikatora održivog razvoja rudarstva na lokalnom i regionalnom nivou <p>Rešavanje potencijalnih sukoba na relaciji prostornog planiranja – zaštite životne sredine – rudarskih aktivnosti, usklađivanjem prostornih planova razvoja, predela pod zaštitom države i zaštite životne sredine i planom i programom regionalnog razvoja rudarstva u Timočkoj krajini. To će omogućiti dodatno privlačenje investicija u ovu granu privrede i time stvoriti koristi lokalnim zajednicama</p>

Odgovorna institucija	RARIS odgovorna za izradu regionalnog plana u saradnji sa aktivnim rudarskim preduzećima, opštinama regiona i MŽSRPP. Vlasnik projekta su lokalne opštinske uprave i MŽSRPP..
Vrednost	Procenjena vrednost projekta je oko 70.000€ - 100.000€

Mera 2:

Naziv projekta	Program izgradnje i unapređenja kapaciteta opština regiona u cilju povećanja učinka rudarstva
Kratak opis projekta	<p>Cilj projekta je da se u opštinama regiona izgrade kapaciteti na nivou opštinskih uprava radi uspostavljanja efikasne saradnje sa rudarskim preduzećima i kompanijama na teritoriji Timočke krajine putem organizovanja radionica, treninga, seminara, pokaznih uspešnih oblika saradnje, itd.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prepoznavanje potreba zainteresovanih strana (pr. urbanističko-planska dokumentacija, školovanje rudarskih kadrova u srednjim školama, zdravstvena zaštita, društveno odgovorna eksploatacija, refundacija šteta, naknada od korišćenja i sl.) • Predložiti izradu investicionih projekata/urbanističkih planova za odabrane oblasti koje su perspektivne za eksploataciju mineralnih sirovina • Sprovesti programe za izgradnju kapaciteta za menadžerske profesije u rudarstvu u visokoškolskim ustanovama. • Pružiti podršku za uvođenje savremenih sistema za upravljanje kvalitetom u rudnicima • Pružiti podršku za povećanje saradnje između samih opština regiona i rudarskih kompanija i budućih investitora u region. <p>Projekat treba da reši probleme zaostajanja opština regiona kod rešavanja bitnih pitanja za razvoj rudarstva sa jedne strane i prepoznavanja sopstvenih koristi kroz uspešnu saradnju sa rudarskom privredom na nivou regiona.</p>
Odgovorna institucija	RARIS odgovorna za implementaciju, vođenje i održavanje projekta u saradnji sa rudarskom privredom, opštinskim upravama i interesnim grupama.
Vrednost	Procenjena vrednost projekta oko 80.000€ - 100.000€

Mera 3:

Naziv projekta	Upravljanje rudarskim otpadom – izrada katastra rudarskog otpada u Timočkoj krajini
Kratak opis projekta	<p>Cilj projekta je da se izvrši identifikacija, klasifikacija i kategorizacija odloženog otpada nastalog usled rudarskih aktivnosti na prostoru aktivnih i napuštenih rudnika u Timočkoj krajini.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prostorna identifikacija lokacija na kojima se vršila ili vrši eksploatacija • Utvrđivanje deponija rudarskog otpada • Uzorkovanje i laboratorijsko ispitivanje uzoraka • Klasifikacija i kategorizacija otpada • Selekcija rudarskog otpada kao tehnogene sirovina • Izrada GIS baze podataka za rudarski otpad • Predlog mera i kalkulacija troškova sanacije. – Plan za upravljanje i sanaciju deponija rudarskog otpada <p>Projekat treba da reši pitanje rudarskog otpada na način predviđen direktivama EU kroz definisanje stepena opasnosti i načina upravljanja otpadom.</p>
Odgovorna institucija	RARIS odgovorna za implementaciju, vođenje i održavanje projekta u saradnji sa aktivnim rudarskim preduzećima, Institutom za rudarstvo i metalurgiju iz Bora, opštinskim upravama i MŽSRPP. Vlasnik GIS baze podataka je MRE.
Vrednost	Procenjena vrednost projekta je oko 150.000€ - 200.000€

PRISTUPAČNOST I SAOBRAĆAJ U REGIONU

Mera 1:

Naziv projekta	Priprema programa rekonstrukcije saobraćajne infrastrukture
Kratak opis projekta	<p>Cilj projekta je stvaranje uslova za i priprema implementacije rekonstrukcije saobraćajne infrastrukture u regionu.</p> <p>Na području Timočke krajine potrebno je analizirati potrebe za merama rehabilitacije saobraćajne infrastrukture u regionu i to: putne, železničke, plovne i vazdušne.</p> <p>Na osnovu potrebnih mera potrebno je kreirati program rehabilitacije infrastrukture, sa kratkoročnim, srednjoročnim i dugoročnim merama, potrebnim budžetima, kapacitetima i vremenom sprovođenja pojedinačnih aktivnosti.</p> <p>Programi rehabilitacije infrastrukture mogu da obuhvate i izradu transportnih studija, studija saobraćaja i studija izvodljivosti, kao i izradu drugih vrsta tehničke dokumentacije, tipa projekata, urbanističkih dokumenata i druge vrste planske i tehničke dokumentacije, kao i potrebne radove i vrstu radova – sanacija, rekonstrukcija, izgradnja...</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izbor članova radne grupe • sakupljanje podataka • analiza podataka • izrada programa sanacije infrastrukture • prezentacija programa <p>Projekti i mere u programu treba da budu u skladu sa postojećim prostornim planovima višeg reda – prostornim planom Srbije i regionalnim prostornim planom Timočke Krajine.</p>
Odgovorna institucija	RARIS odgovorna za izradu programa rekonstrukcije infrastrukture u saradnji sa aktivnim opštinama regiona i kancelarijama nadležnih JP u regionu.
Vrednost	Procenjena vrednost projekta je oko 50.000€

Mera 2:

Naziv projekta	Uspostavljanje regionalnog tela za javni prevoz u Timočkoj krajini
Kratak opis projekta	<p>Cilj projekta je da se u opštinama regiona poboljšaju kapaciteti na nivou opštinskih uprava radi uspostavljanja funkcionalnog javnog prevoza.</p> <p>Projekat treba da obuhvati uspostavljanje dobre saradnje između opština, stanovništva i pružaoca usluga javnog prevoza. Takođe, projektom treba predvideti i analizu mogućnosti uspostavljanja tela na regionalnom nivou koje se bavi pitanjima javnog transporta, a koje bi se između ostalog bavilo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Asistencijom i podrškom prema opštinama, odnosno savetovanjem o najboljim načinima transporta, vodeći računa o prednostima, cenama, vremenima i ostalim faktorima javnog transporta, a na osnovu analize potrebe regiona i raspoloživim potencijalima • Analizom budžeta za javni transport koji je u obavezi opština (prevoz đaka) • Regulisanjem i licenciranjem operatera javnog drumskog saobraćaja (autobusi, taksi vozila...) • Monitoringom javnog transporta na mreži saobraćajnica u regionu • Podrškom pružaocima usluga javnog prevoza. <p>Telo bi tesno saradivalo sa opštinama, odnosno lokalnim samoupravama, nadležnim ministarstvima i pružaocima javnog transporta.</p> <p>Projekat bi obuhvatio uspostavljanje takvog tela, izradu programa rada, potrebnog budžeta i načina funkcionisanja.</p>
Odgovorna institucija	RARIS odgovorna za implementaciju, vođenje i održavanje projekta u saradnji sa aktivnim opštinskim upravama.
Vrednost	Procenjena vrednost projekta je oko 40.000€

Mera 3:

Naziv projekta	Izrada studije uspostavljanja multimodalnog centra u Timočkoj krajini
Kratak opis projekta	<p>Cilj projekta stvoriti uslove i ambijent za formiranje intermodalnog centra u regionu Timočke Krajine.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • priprema Studije o lokaciji, uključujući i analizu različitih lokacija. Moguće lokacije za multimodalni centar bi bile analizirane, najoptimalnija lokacija u smislu udaljenosti od saobraćajnica će biti izabrana, u smislu transportnog potencijala, u smislu minimalnih ulaganja, pretovarnih mogućnosti, itd • priprema Prethodne studije izvodljivosti. Prethodna studija izvodljivosti će takođe proizvesti tehničke parametre - koja postrojenja, oprema, radne snaga su potrebni, kao i finansijske parametre ulaganja, analiza prihoda, rashoda, NPV, perioda povraćaja sredstava i drugi. • Promocija studije <p>Studija bi bila u skladu sa postojećim prostornim planom Republike Srbije, kao i sa Regionalnim prostornim planom Timočke Krajine.</p> <p>Rezultati projekta bi se koristili za pronalaženje partnera i finansijera.</p>
Odgovorna institucija	RARIS odgovorna za implementaciju, vođenje i održavanje projekta u saradnji sa aktivnim opštinskim upravama i zainteresovanim stranama
Vrednost	Procenjena vrednost projekta je oko 150.000€

PODRŠKA PREDUZETNIŠTVU I INVESTICIJAMA**Mera 1:**

Naziv projekta	Jačanje konkurentnosti putem podizanja inovativnosti MSP sektora u istočnoj Srbiji
Kratak opis projekta	<p>Nivo svesti o značaju koncepta inovacija i njegovoj ulozi u ekonomskom razvoju je veoma nizak kod MSP sektora u regionu.</p> <p>Stvaranjem neophodnih preduslova u za primenu novih znanja i tehnologija u regionu putem prihvatanja inovativne prakse za MSP sektor doći ćemo do :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Povećanje nivoa konkurentnosti MSP sektora u regionu Istočne Srbije. • Povećanja nivoa saradnje između MSP sektora i Regionalnih organizacija za podršku biznisu i naučno istraživačkih institucija u cilju bolje inovativne prakse <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izrada studije o inovativnom potencijalu MSP Sektora. • Obuka iz oblasti inovacija i Prava intelektualne svojine za MSP iz regiona • Izrada inovativnog profila za 100 kompanija. • Izrada Inovacione strategije istočne Srbije • Usvajanje Inovacione strategije i formiranje Inovacionog saveta Istočne Srbije koji će pratiti implementaciju strategije. • Promotivna kampanja o inovativnosti.
Odgovorna institucija	Nosilac projekta je RARIS, a partneri Fakultet za menadžment Zaječar, Regionalna privredna komora Zaječar i LER kancelarije.
Vrednost	Vrednost projekta je 200.000 EUR, trajanje projekta 36 meseci

Naziv projekta	Podrška razvoju klastera u istočnoj Srbiji
Kratak opis projekta	<p>Trenutno stanje u MSP sektoru u regionu pokazuje nizak nivo svesti o mogućnostima koje pruža sektorsko umrežavanje i prednosti rada u okviru klastera.</p> <p>Cilj projekta:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Povećanje konkurentnosti u okviru MSP sektora u regionu Istočne Srbije kroz podršku klusterskom udruživanju

	Aktivnosti: <ul style="list-style-type: none"> • Identifikovanje postojećih klastera u regionu. • Realizacija niza promotivnih obuka za MSP u regionu o prednostima rada u klasteru, uz predstavljanje postojećih inicijativa • Definisanje statističkih klastera u regionu, (Može da se iskoristi 3* metoda) • Odabir potencijalnih klastera kojima će se pružiti tehnička pomoć da prerastu u organizovane klastere • Obuka menadžmenta postojećih i odabranih potencijalnih klaster inicijativa • Promocija postojećih i odabranih klusterskih inicijativa.
Odgovorna institucija	Nosilac projekta je RARIS, a partneri Fakultet za menadžment Zaječar, Regionalna privredna komora Zaječar, Udruženja preduzetnika i LER kancelarije
Vrednost	Vrednost projekta je 100.000 EUR a trajanje projekta 24 meseci

Naziv projekta	Unapređenje rada Biznis inkubator centara istočne Srbije
Kratak opis projekta	<p>U regionu istočne Srbije trenutno radi pet biznis-inkubator centra, (Knjaževac, Zaječar, Boljevac, Bor i Kladovo) koji su manje više u svom radu prepušteni sami sebi i ne uspevaju da u pravoj meri pruže pun nivo podrške svojim stanarima.</p> <p>Cilj projekta: Unapređenje podrške firmama u početnoj fazi razvoja kroz poboljšanje rada i uspostavljanje regionalne mrežu biznis inkubator centara.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izrada ankete sa korisnicima BIC koja će dovesti do liste unifikovanih usluga. • Obuka menadžmenta Biznis inkubator centara. • Formiranje mreže BIC • Uključivanje u rad mreže naučno istraživačke i obrazovne institucija u cilju kreiranja novih usluga za stanare BIC. •
Odgovorna institucija	Nosilac projekta je RARIS, a partneri BIC, Bor, Kladovo, Boljevac i Knjaževac, RPK, Fakultet za Menadžment Zaječar.
Vrednost	Vrednost projekta je 200.000 EUR a trajanje projekta 24 meseci

Mera 2:

Naziv projekta	Omladinsko preduzetništvo
Kratak opis projekta	<p>U regionu Istočne Srbije prosečno se godišnje otvori 300 MSP. Učešće mladih, do 25 godina života, medju vlasnicima novo otvorenih MSP je manje od 3%. Jedno od rešenja ovog problema je podizanje nivoa preduzetničke svesti kod učenika završnih razreda srednjih stručnih škola u regionu.</p> <p>Cilj projekta: Promocija preduzetništva kao modela rešavanja nezaposlenosti kod mladih.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izrada i isporuka kampanje za jačanje svesti • Održavanje obuke za trening trenera (u proseku za svaku opštinu iz regiona po dva trenera). • Održavanje radionica za učenike srednjih škola (promocija preduzetništva, izrada biznis planova ...) • Organizovanje savetovanja i konsultacija za potencijalne mlade preduzetnike • Organizovanje monitoringa za mlade preduzetnike koji su otvorili svoje firme
Odgovorna institucija	Nosilac projekta je RARIS, a partneri Srednje stručne škole na regionu i LER kancelarije.
Vrednost	Vrednost projekta je 100.000 EUR a trajanje projekta 12 meseci

Naziv projekta	Usaglašavanje obrazovnih profila sa potreba privrede u regionu istočne Srbije
Kratak opis projekta	<p>U regionu Istočne Srbije prosečno statistika pokazuje da svega 20% svršenih učenika srednjih škola nađe posao u svojoj struci. Jedan od razloga za to leži u činjenici da obrazovni sistem nije u stanju da odgovori na potrebe privrede u regionu.</p> <p>Cilj projekta: Smanjiti stopu nezaposlenosti i povećati produktivnost regionalne privrede putem usaglašavanja obrazovnog sistema sa potrebama privrede.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Formiranje Regionalnog obrazovnog saveta u kome bi se nalazili predstavnici obrazovnih institucija, biznis sektora, regionalnih i lokalnih vlasti kao i predstavnici Ministarstva Prosvete republike Srbije. • Izrada Komparativne studije o nastavnim planovima srednjih škola i stvarnim potrebama regionalnog tržišta rada. • Priprema predloga adaptacije kurikuluma srednjih škola na osnovu nalaza Komparativne studije. • Primena kurikuluma od strane odgovarajućih obrazovnih institucija
Odgovorna institucija	Nosilac projekta je RARIS, a partneri Ministarstvo obrazovanja, Srednje stručne škole na regionu i opštine regiona.
Vrednost	Vrednost projekta je 200.000 EUR a trajanje projekta 24 meseci,

Mera 3:

Naziv projekta	Osnivanje regionalnog revolving fonda za razvoj ženskog preduzetništva
Kratak opis projekta	<p>U regionu Istočne Srbije prosečno statistika pokazuje da svega 12% vlasnika MSP predstavljaju žene. Jedan od načina za povećanje ovog procenta je proširenje mogućnosti kreditne podrške kroz formiranje regionalnog revolving fonda za žensko preduzetništvo.</p> <p>Cilj projekta: Smanjiti stopu nezaposlenosti među ženskom populacijom i na taj način postići rodnu ravnopravnost.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Formiranje saveta fonda u kome bi se nalazili predstavnici regionalnih i lokalnih vlasti, predstavnici biznis sektora kao i banaka. • Izrada procedura za rad fonda. • Obezbeđenje početnih sredstava za rad Fonda • Odabir banke koja će servisirati kredite na javnom konkursu. • Promocija fonda
Odgovorna institucija	Nosilac projekta je RARIS, a partneri lokalne samouprave i LER kancelarije.
Vrednost	Vrednost projekta je 400.000-700.000 EUR trajanje projekta , neograničeno.

Naziv projekta	Unapređenje rada institucija za podršku biznisu u istočnoj Srbiji.
Kratak opis projekta	<p>U regionu Istočne Srbije postoji oko 7000 preduzetnika i privrednih društava. Procenat firmi koje koriste usluge institucija za podršku biznisu, Regionalne privredna komore Zaječar, RARIS-a, kancelarija za LER je ispod 15%. U cilju povećanja broja firmi koje koriste konsultantske usluge, usluge koje pružaju institucije za podršku MSP sektoru treba prilagoditi potrebama preduzetnika.</p> <p>Cilj projekta: Povećati konkurentnost MSP sektora u regionu Istočne Srbije putem prilagođavanja usluga institucija za podršku biznisu realnim potrebama sektora.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Analiza usluga koje pružaju institucije za pružanja podrške MSP sektoru. • Izrada studije o potrebama za uslugama MSP sektora. • Definicija novog seta usluga koje bi pružale institucije za podršku MSP sektoru

	<ul style="list-style-type: none"> • Uvođenje novih usluga u institucijama za podršku biznisu • Promocija novih usluga.
Odgovorna institucija	Nosilac projekta je RARIS, a partneri Regionalna privredna komora i LER kancelarije.
Vrednost	Vrednost projekta je 150.000 EUR a trajanje projekta 18 meseci.

Naziv projekta	Uspostavljanje Investiciono – Informacionog sistema, mapiranje resursa Regiona istočne Srbije.
Kratak opis projekta	<p>Region Istočne Srbije raspolaže velikim brojem potencijalnih lokacija kako za greenfield tako i za brownfield investicije. Pored nedostatka informacija o lokacijama, problem je neorganizovanost i nesistematičnost postojećih informacija. Cilj projekta: Privlačenje novih investicija u region putem olakšavanja pristupa informacijama potencijalnim investitorima putem elektronske mape resursa.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Definicija standardnog seta informacija za opis potencijalne lokacije za investitore. • Prikupljanje informacija o postojećim lokacijama za green field i brownfield investicije i snimanje stanja istih. • Izrada web platforme za prezentaciju lokacija za investiranje • Obuka za korišćenje sistema • Promocija rezultata
Odgovorna institucija	Nosilac projekta je RARIS, a partneri Regionalne i lokalne uprave, Regionalna privredna komora i LER kancelarije.
Vrednost	Vrednost projekta je 150.000 EUR a trajanje projekta 24 meseca.

ŽIVOTNA SREDINA

Mera 1:

Naziv projekta	Izgradnja regionalne deponije „Halovo“
Kratak opis projekta	<p>Cilj projekta je izgradnja regionalne deponije „Halovo“.</p> <p>Ovaj projekat je u toku i do sada se radilo na izradi tehničke dokumentacije. Do sada je iz sredstava nacionalnog investicionog plana urađeno: generalni projekat, studija prethodne opravdanosti, regionalni plan upravljanja otpadom, 3 opštinska plana upravljanja otpadom, plan detaljne regulacije</p> <p>Iz sredstava IPA, u toku je izrada: idejni projekat izgradnje regionalne deponije i transfer stanica, studija opravdanosti i procena uticaja na životnu sredinu izgradnje regionalne deponije i transfer stanica.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • završetak tehničke dokumentacije (oko 150.000€), • rešavanje imovinsko-pravnih odnosa (oko 300.000 – 450.000 €) nad vlasništvom zemljišta, • po dobijanju neophodnih saglasnosti i dozvola, izrada tenderskog dokumenta i proces nabavke radova (oko 75.000€), • formiranje regionalnog preduzeća za uspostavljanje i upravljanje sistemom čvrstog komunalnog otpada. <p>Procenjena vrednost radova je oko 15.000.000€.</p>
Odgovorne institucije	RARIS je odgovorna za vođenje procesa izrade tehničke dokumentacije i vođenje projekta do formiranja druge regionalne institucije za upravljanje čvrstim otpadom, u saradnji sa opštinama učesnicama projekta i Ministarstvom za životnu sredinu i prostorno planiranje.
Vrednost	Procenjena vrednost projekta je oko 17.500.000 €.

Mera 2:

Naziv projekta	Modernizacija sistema monitoringa životne sredine
Kratak opis projekta	<p>Agencija za zaštitu životne sredine Republike Srbije, kao organ u sastavu Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja, prikuplja raznovrsne podatke o zagađenju i zaštiti životne sredine u Srbiji. Uz to, Agencija radi na budućem razvoju sistema monitoringa, priprema programe za monitoring i zaštitu, upravlja Nacionalnom laboratorijom i dr., na nivou Republike.</p> <p>Na primer, podatke o zagađenju vazduha Agencija prikuplja samo iz Bora. Dalje širenje kontrolnih tačaka je stoga neophodno.</p> <p>Cilj ovog projekta je uspostavljanje šire mreže kontrolnih tačaka, definisanje programa merenja i uspostavljanje sistema prikupljanja, obrade i objavljivanja podataka.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jačanje veza između republičkog, regionalnog i lokalnog nivoa, • Izrada programa za merenje stepena zagađenja životne sredine, kojim će biti definisano koje vrednosti je potrebno meriti i gde je potrebno postaviti kontrolne tačke, • Priprema za nabavku opreme, • Nabavka opreme, u skladu sa ovim programom, • Uspostavljanje procedura za prikupljanje, obradu i objavljivanje podataka. <p>Najvažnije je uspostaviti stalnu vezu između Ministarstva životne sredine i njegove Agencije.</p>
Odgovorne institucije	RARIS je odgovorna za upravljanje ovim projektom, u saradnji sa opštinama, Agencijom za zaštitu životne sredine Republike Srbije i Ministarstvom životne sredine.
Vrednost	Procenjena vrednost projekta je oko 350.000 €.

Mera 3:

Naziv projekta	Projekat rehabilitacije vodovodne mreže
Kratak opis projekta	<p>Opštine Timočke krajine su dosta učinile da zadovolje potrebe za snabdevanje vodom izgradnjom kaptaža, magistralnih cevovoda, sekundarnih vodovodnih mreža. Prosečna starost cevi u vodovodnoj mreži je trenutno iznad 20 godina i većinom su izrađene od azbest-cementa. Brojni kvarovi u mreži dovode do gubitaka u vodovodnoj mreži. Opštinska komunalna preduzeća se ne mogu izboriti sa ovim gubicima iz mnogo razloga – nepostojanje opreme, nedostatak kvalifikovanog osoblja, nedostatak finansijskih sredstava...</p> <p>Stoga je potreban jedan organizovaniji pristup.</p> <p>Opšti cilj ovog projekta je rehabilitacija delova vodovodnih mreža u Timočkoj krajini i time – smanjivanje gubitaka u vodovodnim mrežama, očuvanje izvorišta pitke vode, umanjivanje troškova proizvodnje, a time bi se obezbedila i dodatna sredstva za izvođenje radova u budućnosti i širenje vodovodnih mreža.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analize vodovodnih mreža u opštinama, • definisanje neophodnih mera i delova vodovodnih mreža koji će biti rehabilitovani, • kombinovanje različitih sekcija u svakoj opštini u jedan program rehabilitacije vodovodnih mreža, • priprema neophodnih projekata i nacрта, • priprema obima radova, predmera i predračuna, tehničkih uslova, • priprema tendera za nabavku materijala i tendera za izvođenje radova.
Odgovorne institucije	RARIS je odgovorna za upravljanje ovim projektom, u saradnji sa opštinama, Agencijom za zaštitu životne sredine Republike Srbije i Ministarstvom životne sredine.
Vrednost	Procenjena vrednost projekta je oko 200.000 €.

Mera 4:

Naziv projekta	Povećanje lokalne i regionalne pripremljenosti na negativne uticaje klimatskih promena
Kratak opis projekta	<p>Postoji potreba za širokom komunikacijom problema klimatskih promena i načina kako se nositi sa njima.</p> <p>Opšti cilj projekta je podizanje svesti i kapaciteta civilnog društva o pretnjama od uticaja klimatskih promena i o njihovoj ulozi u pripremi i realizaciji politika i mera prilagođavanja.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Podizanje svesti i kapaciteta civilnog društva, • Mapiranje trenutnog stanja, • Projektovanje i podnošenje programa za podizanje svesti i izgradnju kapaciteta, • Pripremni koraci kako se obratiti prilagođavanju uticajima klimatskih promena, • Participativni razvoj pilot politike(a) uticaja klimatskih promena u određenom društveno-ekonomskom sektoru(ima) u ciljnom geografskom području(ima).
Odgovorne institucije	RARIS je odgovorna za pripremu i upravljanje ovim projektom, u saradnji sa partnerima.
Vrednost	Procenjena vrednost projekta je oko 100.000 €.

Mera 5:

Naziv projekta	Podizanje javne svesti
Kratak opis projekta	<p>Postoji potreba za širokom komunikacijom o važnosti zaštite životne sredine / problemima i načinima kako se nositi sa njima. Pored toga, postoji snažna potreba da se podigne svest i kapaciteti civilnog društva o mogućnostima i njegovoj ulozi u zaštiti životne sredine i rešavanju nagomilanih problema u oblasti zaštite životne sredine.</p> <p>Opšti cilj projekta je podizanje svesti i kapaciteta civilnog društva o značaju životne sredine / zaštiti životne sredine i o ulozi civilnog društva u pripremi i sprovođenju politika i mera zaštite životne sredine.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Osmišljavanje kampanje za podizanje svesti, • Sprovođenje kampanje za podizanje svesti, t.j., pripremanje javnih rasprava i diskusija, pripremanje TV emisija, diskusije stručnjaka... • Uspostavljanje regionalnog sistema za deljenje informacija (koji će biti kombinovan sa Agencijom za zaštitu životne sredine).
Odgovorne institucije	RARIS je odgovorna za pripremu i upravljanje ovim projektom, u saradnji sa partnerima.
Vrednost	Procenjena vrednost projekta je oko 100.000 €.

LJUDSKI RESURSI U REGIONU

Mera 1 :

Naziv projekta	Od kvalitetnih škola do kvalitetnih diplomiranih studenata
Kratak opis projekta	<p>Opšti cilj projekta bi bio podizanje nivoa svesti i jačanje kapaciteta rukovodilaca institucija formalnog obrazovanja u vezi sa novim trendovima u upravljanju školama, njihovim razvojem i konkurentnosti.</p> <p>Realizovao bi se sledeći blok aktivnosti:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Analiza obrazovnih potreba, 2. Razvoj, kako u pogledu sadržaja, tako i u pogledu projektovanja, obrazovnog programa u različitim tematskim modulima (npr. proces izmene i planiranje razvoja škola, marketing, priprema i upravljanje projektima), 3. Obučiti grupu predavača/instruktora u vidu obuke instruktora, 4. Pilot testiranje tematskih modula u cilju dobijanja povratnih informacija, realizovanja korekcije sadržaja i forme ove vrste doživotnog učenja i akreditacija programa, 5. Uvođenje ovog programa u ponudu permanentnog obrazovanja u izabranim institucijama (institucijama). <p>Stvorena kritična masa obrazovnih kadrova ne samo da bi unapredila sopstvene škole, već će takođe stvoriti i preduslove za dalje suštinske reforme u sistemu srednjeg stručnog obrazovanja, sa akcentom na specifičnosti Timočke krajine.</p>
Odgovorne institucije	RARIS, Ministarstvo prosvete, Regionalne kancelarije Ministarstva prosvete, opštine regiona, srednje škole iz regiona
Vrednost	200.000 €

Mera 2:

Naziv projekta	COMPARE 1 – Kompetencije za regionalni razvoj
Kratak opis projekta	<p>Implementacija razvojnih dokumenata, kao što su Regionlna strategija razvoja Timočke krajine zahteva široke kompetencije (znanja, veštine i motivaciju) onih koji su odgovorni za donošenje odluka ili svakodnevno upravljanje. Zbog toga bi opšti cilj projekta bio da poboljša znanje, veštine i uobličiti stavove predstavnika lokalne samouprave – kako izabranih, tako i izvršnih funkcionera, u ključnim oblastima upravljanja razvojem Timočke krajine.</p> <p>Blokovi aktivnosti:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Identifikacija ciljnih grupa. 2. Analiza potražnje i potreba za neformalnim obrazovanjem – na osnovu replikabilne (ponovljive) metodologije; realizovano u obliku direktnog upita i lične konsultacije. 3. Definisane zahteva (najrelevantnijih kompetencija) za neformalno obrazovanje – na osnovu analiza, stručnih mišljenja i suda. 4. Projektovanje i pružanje programa obuke.
Odgovorne institucije	RARIS, opštine
Vrednost	80.000 €

Mera 3:

Naziv projekta	Radna snaga za EU
Kratak opis projekta	<p>Opšti cilj projekta bio bi da poveća zapošljivost ljudi, koji su već napustili formalni sistem obrazovanja na univerzitetskom nivou. Diplomirani studenti koji ne mogu da nađu posao bi poboljšali i unapredili svoja znanja i veštine kroz prilagođeni obrazovni program na teme kao što su struktura i mehanizam EU, priprema i upravljanje programima i projektima, itd. Ovo su veoma aktuelne teme, jer će</p>

	<p>nastojanje Srbije da se pridruži EU doneti bezbroj mogućnosti i potrebe za ljudima sa ovim kvalifikacijama. Obrazovni program bi se kombinovao sa stažiranjem kod potencijalnih poslodavaca, kako bi se povećala sposobnost diplomiranih studenata da svoje teorijsko znanje prenesu u praksu, da unaprede svoje meke veštine (komunikacija, timski rad, rešavanje konflikata, veštine prezentacije, efikasnog pregovaranja), kao i stvaranje čvršćih veza u odnosima između poslodavca i zaposlenog.</p> <p>Blokovi aktivnosti:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Identifikacija ciljnih grupa i potencijalnih poslodavaca u regionu. 2. Projektovanje i pružanje obrazovnih programa izrađenih po meri. 3. Praksa na licu mesta (uključujući i izbor najboljih učesnika koji bi dobili stalno zaposlenje). <p>Ova projektna ideja bi se takođe mogla replicirati u budućnosti na druge ciljne grupe nezaposlenih (po meri njihovih specifičnih potreba i potencijalne primene u praksi).</p>
Odgovorne institucije	RARIS, lokalni poslodavci, Nacionalna služba za zapošljavanje.
Vrednost	€ 50 000,-

5 Principi implementacije

Definisanje principa implementacije je odgovor na potrebu za koordiniranom i integrisanom realizacijom Regionalne strategije razvoja („RSR“). Implementacija planskih dokumenata, kao što je RSR, je proces koji se obično ne odražava u zajedničkom rutinskom planu i programu vlasti u Srbiji (što je implicitno u njihovoj direktnoj nadležnosti). Takođe se ne nalazi u zadacima i odgovornostima konkretnih odeljenja. U zemljama sa postojećim formalizovanim regionalnim samoupravama, proces implementacije regionalnih strategija razvoja je/ili se može jasno videti u odgovarajućim organizacionim strukturama, smernicama i internim dokumentima. U slučaju zemalja kao što je Srbija, u kojima regionalna samouprava ne postoji, moraju biti uvedeni prilagođeni principi implementacije, uključujući novonastala tela odnosno već postojeće strukture. Ovo pogotovu imajući u vidu novi Zakon o regionalnom razvoju i rešenja predviđena u njemu. Mehanizmi implementacije Regionalnih razvojnih strategija u Srbiji biće jasniji nakon uspostavljanja Regionalnih razvojnih saveta na NUTS II nivou.

Zadaci principa implementacije

Zadaci principa implementacije se zasnivaju na premisi da bi Regionalna strategija razvoja trebala biti implementirana preko dogovorenih i koordiniranih aktivnosti/projekata svih (ili barem većine) zainteresovanih strana za RSR (sa naglaskom na lokalne vlasti). Upravo je to razlog zbog čega je neophodno ustanoviti principe implementacije (procedure), koji će omogućiti sledeće:

- pokretanje i prikupljanje projektnih ideja za regionalne projekte za implementaciju RSR,
- odabir prioriternih projektnih ideja, koje će se dalje razrađivati,
- izrada odobrenih prioriternih projektnih ideja u kompletne predloge projekata,
- mobilizacija resursa za projekte,
- implementacija i upravljanje odabranim projektima,
- ažuriranje RSR
- evaluacija ciljeva RSR,
- monitoring i evaluacija efektivnosti i efikasnosti mehanizama.

Pod pokretanjem i prikupljanjem projektnih ideja za implementaciju RSR se podrazumeva proces u kome će svi relevantni subjekti biti podsticani i potpomognuti u pripremi projektnih ideja za rešavanje regionalnih izazova ka kojima je RSR usmerena. Akumulacija projektnih ideja mora biti zasnovana na otvorenosti i pro-aktivnosti celog sistema, omogućavajući zainteresovanim stranama u regionu da izađu sa predlozima za projekte koji prevazilaze granice opština i/ili imaju regionalni značaj i u skladu su sa Regionalnom strategijom razvoja. Obezbeđivanje dostupnosti kompetentnih informacija neophodnih za pripremu projektnih ideja je takođe važno.

Odabir prioriternih projektnih ideja koje će se dalje razrađivati zahteva definisanje i publikovanje kriterijuma. Važno je da konkretan postupak odabira u skladu sa kriterijumima bude zasnovan na prethodnoj proceni stručnjaka sa jasno izloženim obrazloženjem zašto je svaka pojedinačna projektna ideja bila izabrana ili odbijena.

Krajnji izbor vrši odgovorno političko telo (Skupština RARIS-a može biti jedno od rešenja), koje treba da uzme u obzir prethodnu procenu stručnjaka.

U cilju izrade i podnošenja kompletnih predloga regionalnih projekata, kao i obezbeđivanja savetodavnih i konsultantskih usluga, neophodno je dalje razvijati profesionalne kapacitete na regionalnom nivou (pre svega RARIS-a ali i svih drugih razvojnih partnera) koji bi pomogli onima koji žele da formulišu ideje i, posle odobrenja istih, prevedu te ideje u projekte.

Mobilizacija resursa za projekte obuhvata ne samo dobijanje finansijske pomoći, već i pomoći u vidu ljudskih (profesionalnih/stručnih) i materijalnih resursa. Uloga principa implementacije je istaknuta, naročito kada se radi o težim i složenijim većim regionalnim projektima. Mobilizacija resursa stvara preduslove koji omogućavaju kombinaciju i koordinaciju raznih dostupnih resursa za taj određeni projekat (prikupljanje sredstava iz različitih izvora, formiranje profesionalnih timova za projekte, komplementarno korišćenje opreme, materijala/radova , itd...).

Izrada mehanizma za ažuriranje je važni element u okviru procesa implementacije RSR. Takav mehanizam bi omogućio da se reaguje na nove, buduće izazove na regionalnom nivou koji nastaju u sredini koja se stalno menja, a takođe bi se omogućilo i preispitivanje postojećih ciljeva, mera i aktivnosti. Uspostavljanjem tog mehanizma bi se odredio stepen fleksibilnosti RSR.

Razvoj mehanizma za ažuriranje se zasniva na potrebi da se projektuje sistem koji bi omogućio:

- prikupljanje nadolazećih izazova na nivou regiona (novi problemi, potrebe i mogućnosti),
- traganje za mogućim rešenjima prioriteta izazova na nivou regiona i iznalaženje najboljih mogućih alternativa u obliku ciljeva, mera i aktivnosti,
- integracija izabranih rešenja u RSR.

Pod novim, nadolazećim izazovima se podrazumevaju sve inicijative, podsticaji, predlozi, unapređenja koja nastaju na regionalnom nivou u raznim oblicima i oblikuju razne izvore koji do tada nisu bili uključeni u RSR.

Ažuriranje je moguće na nivou Razvojne politike (prioriteta razvoja) razvojnih ciljeva, mera i aktivnosti.

Prikupljanje, identifikacija i davanje prioriteta regionalnim izazovima mora teći neprekidno i taj proces mora biti formalizovan na jasan način putem evidencija, komunikacija sa podnosiocima, kao i kriterijumima za uvrštavanje predloženih izazova u izazove od regionalnog prioriteta. Traganje za mogućim rešenjima i odabir najboljih mogućih rešenja jeste proces koji zahteva identifikaciju lica/organizacija čije im nadležnosti omogućavaju da pruže stručno mišljenje o tome kako se izboriti sa datim izazovima. Važno je da su prikupljanje i identifikovanje najboljih mogućih rešenja bili predmet opravdanog stručnog konsenzusa, a ne samo jedna politička odluka.

Plan evaluacije ciljeva RSR će stvoriti okvir da bi se objektivno procenilo njihovo ispunjenje. U slučaju da se definisani ciljevi pokažu nedostižnim u datoj fazi implementacije, oni bi se trebali preispitati i prilagoditi u skladu sa procedurama koje su opisane u mehanizmu za ažuriranje.

Plan evaluacije ciljeva se sastoji od: merljivih indikatora, očekivanih/željenih vrednosti indikatora, vremenskih intervala između evaluacija (evaluacija se može realizovati na kraju perioda za celu RSR ili u određenim vremenskim intervalima tokom njene implementacije), određivanje odgovornosti za evaluaciju i izbor pristupa evaluaciji.

Razumljivo je da mogućnost evaluacije RSR zavisi od ispravnog postavljanja / definisanja ciljeva koji su podržani merljivim i realno uočljivim indikatorima, dok vremenski interval evaluacije zavisi od vremenskog okvira za postizanje datog cilja. Nužno je da se u proces

evaluacije uključiti „pogled spolja“, bilo u obliku spoljne ekspertize kroz davanje nezavisne stručne ocene ili putem mišljenja onih ka kojima su ti ciljevi usmereni. Najbolji scenario je da se kombinuju obe ove opcije.

Plan evaluacije ostvarenja ciljeva RSR je proces koji takođe služi da se saopšte rezultati evaluacije zainteresovanim stranama u RSR (sa naglaskom na lokalne vlasti), kao i eksterno, drugim socio-ekonomskim partnerima i javnosti. Stoga, ovaj proces mora biti javan, formalizovan (ali ne i formalan) i dokumentovan. U isto vreme, neophodno je iskoristiti njegove rezultate bilo za promenu u narednom periodu implementacije RSR ili kao smernice u pripremi nove strategije. Neophodno je analizirati moguće nedostatke i predložiti ne samo metodološke, već i organizacione i kadrovske implikacije.

Monitoring i evaluacija su zasnovani na skupu indikatora koji karakterišu njenu efektivnost (način na koji mehanizam implementacije funkcioniše) i takođe njenu efikasnost (sposobnost da proizvede željene rezultate i ishode).

Predloženi institucionalni model mehanizma za implementaciju Strategije regionalnog razvoja

Kada govorimo o implementaciji RDS Timočke krajine, onda ćemo imati dva moguća scenarija ili njihovu kombinaciju.

1. Implementacija zasnovana na sredstvima iz javnih izvora (public funds)
2. Implementacija RSR zasnovana na konkurisanju projektima na dostupne konkurse i pozive za podnošenje projekata.

Implementacija zasnovana na sredstvima iz javnih izvora

Davanje prioriteta i izbor projektnih ideja za dalju izradu zahteva definisanje i objavljivanje kriterijuma. Najvažnije je da stvarni postupak odabira je u skladu sa kriterijumima zasniva na prethodnoj stručnoj proceni sa jasnim obrazloženjem zašto je svaka pojedinačna projektna ideja izabrani ili ne. Ovo telo je obično sastavljeno od predstavnika javnog sektora (gradonačelnici/predsednici opština) i, ako je to prikladno, republičkih vlasti, koji imaju legitimitet da donose odluke o glavnim pitanjima implementacije Regionalne strategije razvoja: odobrenje odabranih projektnih ideja, pokretanje i odobravanje izmena i dopuna RSR, odobrenje za izveštaja o monitoringu i evaluaciji, itd. U slučaju da je osnovan Regionalni fond za razvoj, telo koje donosi odluke bi moglo da funkcioniše kao odbor. Stvarna moć regionalnog tela za donošenje odluka je pitanje broja i vrste nadležnosti koje su mu delegirane od strane skupština opština, odnosno republičke vlade.

Implementacija RDS zasnovana na konkurisanju projektima na dostupne konkurse i pozive za podnošenje projekata

U ovom slučaju se predlozi projekata moraju prilagoditi ciljevima konkursa, odnosno poziva za podnošenje projekata. Tada će odluku o tome kojim će se projektom konkurisati doneti stručnjaci RARIS-a u konsultacijama sa osnivačima a pre svega u konsultaciji sa LER kancelarijama i drugim stručnim institucijama osnivača u zavisnosti od tema projekta.

Izvršno stručno telo – podržava donošenje odluka na upravni, stručni i menadžerski način. U slučaju RSR Timočke krajine ovu ulogu može da za početak ima RARIS a kasnije je moguće u zavisnosti scenarija za implementaciju RSR formirati i posebno telo. U tom slučaju RARIS je odgovorna za upravljanje celokupnim procesom implementacije RSR, što uključuje koordinaciju mobilizacije finansijskih, ljudskih (profesionalnih/stručnih) i materijalnih resursa, komunikaciju unutar i izvan regiona, kao komunikaciono čvorište između svih uključenih tela, procesa monitoringa i evaluacije outputa i rezultata implementacije RSR. Ovaj zadatak

RARIS ne može da obavi sam već u tesnoj saradnji sa svim razvojnim partnerima na regionu (LER kancelarije, Regionalna privredna komora, Udruženja preduzetnika, naučne i obrazovne ustanove, Mreža za ruralni razvoj, Turističke organizacije, organizacije civilnog društva, klasteri, itd). Pored svoje stručnosti, izvršno stručno telo treba da saraduje sa stručnjacima iz već postojećih institucija (i javnih i privatnih) koje u svojoj direktnoj nadležnosti imaju regionalni razvoj / razvoj nekog područja.

Takođe bi trebalo biti sastavljeno od stručnjaka iz raznih oblasti i njihova stručnost bi se trebala koristiti u skladu sa pitanjima o kojima je zaista diskutovano. Njihova uloga je da daju nezavisne preporuke telu za donošenje odluka iz oblasti kao što su ažuriranje RSR, prethodna evaluacija regionalnih projektnih ideja, integracija odgovarajućih projektnih ideja, preporuke za podršku odabranih projektnih ideja iz eventualnog regionalnog fonda za razvoj ili drugih resursa, itd. RARIS je takođe odgovorna za izradu i upravljanje regionalnim projektima i omogućavanje dijaloga između različitih regionalnih aktera i interesa. Složenost pomenutih zadataka ukazuje da samo veoma iskusna organizacija sa multidisciplinarnim osobljem može efikasno da deluje kao izvršna jedinica.

Regionalni fond za razvoj može biti osnovan za direktnu podršku regionalnim razvojnim aktivnostima. Sredstva bi trebala da potiču iz opština, republičke vlade i donatorskih programa. Resursi Regionalnog fonda za razvoj bi se mogli iskoristiti za: sufinansiranje projekata od regionalnog značaja, pripremu opisa projekata / projekata koji su odobreni od strane tela koje donosi odluke, studija potrebnih za ažuriranje RSR, koji pokrivaju troškove stručnog i izvršnih organa.

Mere podrške zasnovane na teritorijalnom principu podrazumevaju mogućnost kreiranja posebnih državnih mera podsticaja, stimulacija i olakšica koji bi važile za Timočku krajinu ili delove njene teritorije. Država je već uvela posebne podsticaje ili olakšice za pojedine programe podrške razvoju koji uglavnom zavise od kategorije razvoja opština. Mogu se razmotriti mogućnosti za unapređenje ovih mera i posebno analizirati opravdanost i modaliteti, uvođenje dodatnih podsticaja i subvencija kao i posebnih poreskih/fiskalnih mera koje bi se odnosile na implementaciju RSR za teritoriju Timočke krajine ili neke njene delove